

Лекція 2

Етапи розвитку української культури

Мета лекції:

Ознайомитись з особливостями, що характеризують основні етапи розвитку української культури; визначити їх вплив на подальшу культурну еволюцію українства і світової спільноти

Структура лекції

1. Історичне древо української культури в контексті світового культурного розвитку
2. **1-ий період** – прадавні часи: розквіт міфології та язичницьких вірувань
3. **2-ий період** – розквіт Київської Русі та Галицько-Волинського царства
4. **3-ій період** – литовсько-польська доба в історії культури України
5. **4-ий період** – Козацько-гетьманська доба
6. **5 – ий період** – від зруйнування Козацької Гетьманщини і до початку 20-го ст.
7. **6-ий період** - період перебування у складі СРСР
8. **7-ий період** – сучасний період розвитку культури

Історичне дерево української культури

Історію розвитку української культури можна образно представити у вигляді “ІСТОРИЧНОГО ДЕРЕВА”, “ДЕРЕВА ЖИТТЯ”.

ДЕРЕВО – символ життя, Гармонії й Вічності, єдності світів. У Китаї- це шовковиця, в Індії- фіга, в Німеччині - липа, в Африці - пальма, в Америці -секвойя, в пустельних краях – саксаул,

а в Україні – дуб.

**Дуб Максима Залізняка –
НАЦІОНАЛЬНЕ ДЕРЕВО
УКРАЇНИ - найстаріший
дуб в Україні, якому від
1000 до 1200 років.**

Дуб Залізняка – це найстаріший та найбільший дуб в Україні, на думку англійських і німецьких дослідників дубові 1800-1900 років. Він є одним з природних чудес України. Дерево росте в урочищі Холодний Яр за селищем Буда Чигиринського району. У народі його називають дубом Максима Залізняка.

За легендою, під цим дубом збиралися гайдамаки на чолі із М. Залізняком, бував тут С. Наливайко, відпочивали Б. Хмельницький, Т. Шевченко. Саме під цим дубом давали клятву гайдамаки боротися з польським засиллям, не жаліючи свого життя. На місці зборів зараз встановлений пам'ятний знак «Склик» (розташований біля дороги). Збиралися тут і воїни Холодноярської республіки. Проте названий він ім'ям М. Залізняка - керівника повстання гайдамаків, які діяли на території Холодного Яру.

...Говорять також, що колись, сидячи саме під цим дубом, Тарас Григорович Шевченко написав поему «Гайдамаки», створив вірш

Холодний яр. Т.Г. Шевченко

«Холодний Яр» та намалював картину. У всякого своє лихо, І в мене не тихо, Хоч не своє, позичене, А все-таки лихо. Нащо б, бачся, те згадувать, Що давно минуло. Будить бознає колишнє,— Добре, що заснуло. Хоч і Яр той; вже до його І стежки малої Не осталося; і здається, Що ніхто й ногою Не ступив там; а згадаєш, То була й дорога З монастиря Мотриного До Яру страшного. В Яру колись гайдамаки Табором стояли, Лагодили самопали, Ратища стругали. У Яр тойді сходилися, Мов із хреста зняті, Батько з сином і брат з братом - Одностайне стати На ворога лукавого, На лютого ляха. Де ж ти дівся, в Яр глибокий Протоптаний шляху? Чи сам заріс темним лісом, Чи то засадили Нові кати? Щоб до тебе Люди не ходили На пораду: що їм діять З добрими панамі, Людоїдами лихими, З новими ляхами? Не сховасте! над Яром Залізник витає І на Умань позирає, Гонту виглядає. Не ховайте, не топчіте Святого закона, Не зовіте преподобним Лютого Нерона 2. Не славтеся царевою Святою войною.

Бо дуб саміх не знає Буде, Царики коять. А кричите, що несете І душу, і шкуру За отечество!.. Єй-богу, Овеча натура; Дурний шию підставляє І не знає за що! Та ще й Гонту зневажає, Ледаче ледащо! «Гайдамаки не воїны,— Розбойники, ворыі. Пятно в нашей истории...» З Брешеш, людоморе! За святую правду-волю Розбойник не стане, Не розкує закований У ваші кайдани Народ темний, не заріже Лукавого сина, Не розіб'є живе серце За свою країну. Ви — розбойники неситі, Голодні ворони. По якому правдивому, Святому закону І землею, всім даною, І сердешним людом Торгуєте? Стережіться ж, Бо лихо вам буде, Тяжке лихо!.. Дурить дітей І брата сліпого, Дурить себе, чужих людей, Та не дурить бога. Бо в день радості над вами Розпадеться кара. І повіє огонь новий З Холодного Яру.

Історичне дерево української культури

Можна сказати, що історичне дерево української культури зростало, розвивалось і зміцнювалось завдяки багатьом чинникам, зокрема, завдяки:

- Відповідному клімату, географічному положенню
- Творенню народом власних традицій, звичаїв, духовної та матеріальної культури і передача їх нащадкам.
- Взаємодії з іншими культурами і цивілізаціями в просторі і часі
- Політичним, психологічним, економічним, глобалізаційним факторам, що впливали на розвиток культури України ззовні і з середини
- Відчуття народом власної місії (долі) та ін.

1-ий період – прадавні часи: розквіт міфології та язичницьких вірувань

Охоплює період від самих витоків – і до прийняття християнства, т.б. до середини 10–го століття (це період зародження і розвитку міфології і язичницьких вірувань)

- На цей період припадає розквіт:

- Трипільської культури (5-3 тисячоліття до нашої ери). Це перша в історії світової цивілізації хліборобська культура!
- Культури Скіфів (1-ше тисячоліття до нашої ери), яку описав «Батько історії» - філософ Геродот
- Боспорського царства, що утворилось, внаслідок колонізації греками північного Причорномор'я
- Виникає Київ - «Мати міст руських» (1-ше тисячоліття нашої ери)
- Відбувається об'єднання східнослов'янських племен і утворення держави «Київська Русь»

Деякі культурні артефакти 1-го періоду...

Вікентій Хвойка, вітчизняний
вчений, **першовідкривач**
Трипільської культури

Трипільська культура (цивілізація)
– є найпершою в світі
землеробською цивілізацією,
мала також високорозвинену
гончарську культуру ...

Населення періоду енеоліту (мідного віку) на території Києва було носієм трипільської культури. Місця стоянок первісної людини виявлено на колишній Кирилівській вулиці (тепер віл. Фрунзе, № 59–61). Це так звана Кирилівська стоянка, відкрита 1893 р. і досліджувана в 1893–1903 рр. В. В. Хвойко та П. Я. Армашевським.

Деякі культурні артефакти 1-го періоду
Символіка трипільського світу

Деякі культурні артефакти 1-го періоду *Символіка трипільського світу*

**Символ єдності і гармонії
протилежностей (або “інь-янь”) та свастичний,
сонячний символ на трипільській кераміці**

Жіноча статуетка - оберіг

Деякі культурні артефакти 1-го періоду

Символіка трипільського світу

На кераміці Трипільської культури V-III тис. до н.е. можна побачити зображення **Світового дерева**.

Сьогодні цей знак-символ у вигляді квітучої рослини у вазоні або дерева знаходимо на старовинних українських рушниках та писанках.

Дерево життя – знаменує три основи світу:

Яв – світ видимий, явний, дійсний (стовбур
Дерева життя – земне існування людей
у просторі з Сонцем)

Нав – світ невидимий, духовний,
потойбічний, світ предків
(коріння Дерева життя)

Прав – світ законів, правил, тощо освячених
звичаями, досвідом, обрядами.
(В кроні Дерева життя живуть боги).

Світове дерево уособлює єдність усього світу.
Це своєрідна модель всесвіту і людини, де для
кожної істоти, предмету чи явища є своє місце.

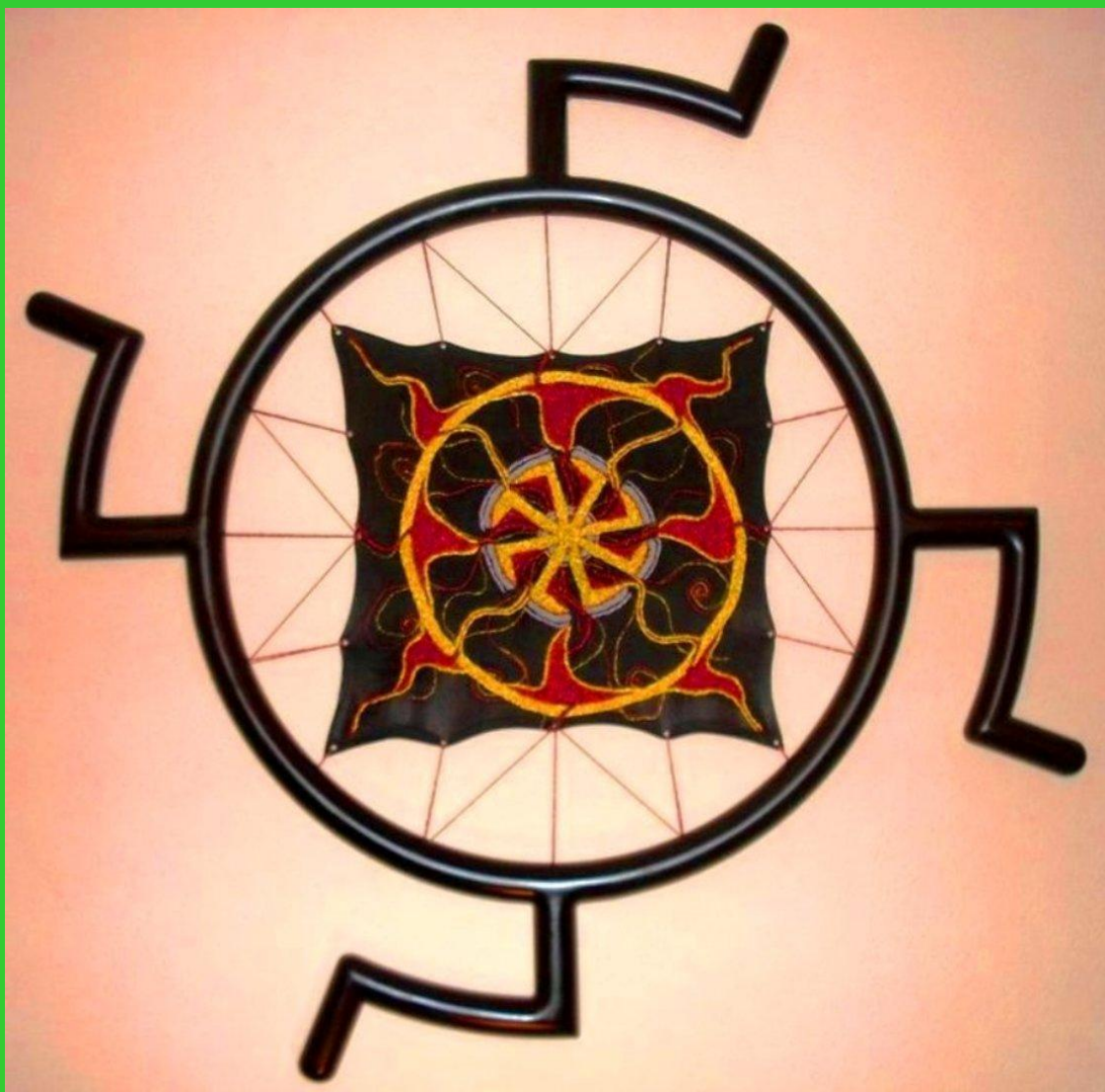

«Дерево життя» на українських рушниках

Солярний - сонячний символ

Символ гармонії

Графічна мова стародавнього Трипілля – це не просто смислові позначення і декоративні форми. Вона володіє особливою суттю, енергетикою, яка може бути надзвичайно ефективною в Україні, живлячись від витоків древньої магії, від землі, на якій вона була народжена. Тому майстрам, які займаються декоративно-прикладним мистецтвом, варто уважніше вивчити трипільську символіку. Ось деякі з найбільш поширених знаків.

<http://skrynya.ua/ua/statji-o-handmade/vdokhnoveniye/tripolskaja-simvolika/>,

<http://albomio.com/u/albomio/objects/?page=19>

Сучасна картина “Трактат про Трипільську цивілізацію”

Про Світове Дерево як основу космічної еволюції говориться в такій українській щедрівці

*Як ще не було початку світа,
То ще не було неба, ні землі.
А лишень було широке море,
А на тім морі явір зелений,
На тім яворі три голубочки,
Три голубочки раду радили:
“Як би ми, браття, світ поставили?
Ой ходім, браття, аж на дно моря
Та там добудем дрібного піску.
Той пісок дрібний посієм всюди,
Та встане з него свята землиця,
Та буде тамки золотий камінь,
З того каменя та буде сонце,
То буде сонце і місяць ясний,
Рум’яна зоря і звізди прекрасні.*

Ритуальні предмети, тотеми

Все, що оточувало людину, мало, на її переконання, живу душу і природа сприймалася як живий вищий організм зі своїми логічними законами. А людина – лише невеличка його частка. Характерним для наших давніх пращурів був тотемізм. І з початком неоліту – нового кам'яного віку – найпоширенішими були тотеми бика і коня, а раніше – оленя.

Тотем — істота або предмет: наприклад, рослина або тварина - які вважалися засновниками роду-племені і надавали йому сакральної сили. Як правило, тотем був представлений у вигляді ідола (божества) або вважалось, що душа його перебуває в якомусь предметі.

...тотем, посудина у вигляді упряжки биків.

Трипільська культура (кінець IV тис. до н.е.)

Словникове визначення символу

Сімвол (з грец. знак) — позначення якого-небудь предмета, поняття або явища; художній образ, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття. В українських піснях наявні традиційні уснопоетичні народні символи: сонце, місяць, зіроньки, човен, терен, верба, весна та ін. Символ дав митцеві можливість сконцентрувати в образі широке коло життєвих явищ, дозволяє гранично «згущати» і перебільшувати зображуване (Поезія і революція, 1956, с. 277)

Історія походження слова “СИМВОЛ”

Походить слово “СИМВОЛ” від грецького “symballein” – що означає поєднання. Переносне значення походить від традиції розбивати глиняну табличку як знак якоїсь домовленості. Кожному з учасників домовленості давався шматок розбитої таблички, щоб при поєднанні ці фрагменти могли скласти єдине ціле, як частини мозаїки. Частини таблички, які належали одному з учасників називалися “symbola”. Тому, символ не лише являє собою що-небудь, але і вказує на відсутність деякої “невидимої” частини, необхідної для відтворення цілого.

“Домовлятися з природою?..

*Вважають, що “біноклі” трипільці
використовували для ритуалу викликання
дощу...*

Вчений - дослідник міфології Дж. Кемпбел
про роль символів..

«Зі зникненням міфологічних символів ми втратили механізми комунікації, взаємозв'язку активної свідомості з глибинними рівнями духовного життя. І тепер нам потрібно відродити символи – повернути їх в наше життя, заново відкрити їх істинне значення і в той чи інший спосіб налагодити з ними добрі відносини»

Вчений - дослідник міфології Дж. Кемпбел про роль символів..

«Коли ціла спільнота полишається своїх міфологічних уявлень – вона опиняється в ментальному тупіку. Саме це і відбувалося з нами протягом останніх двох століть. Ніщо вже нічого не означає, бо образи нашої релігії пов'язані з тим, що відбувалось тисячі років назад і вони не в силах пробудити світ, в якому ми живемо. Це завдання наших сучасних поетів і художників.

Домашнє завдання.

Підготувати розповіді на тему:

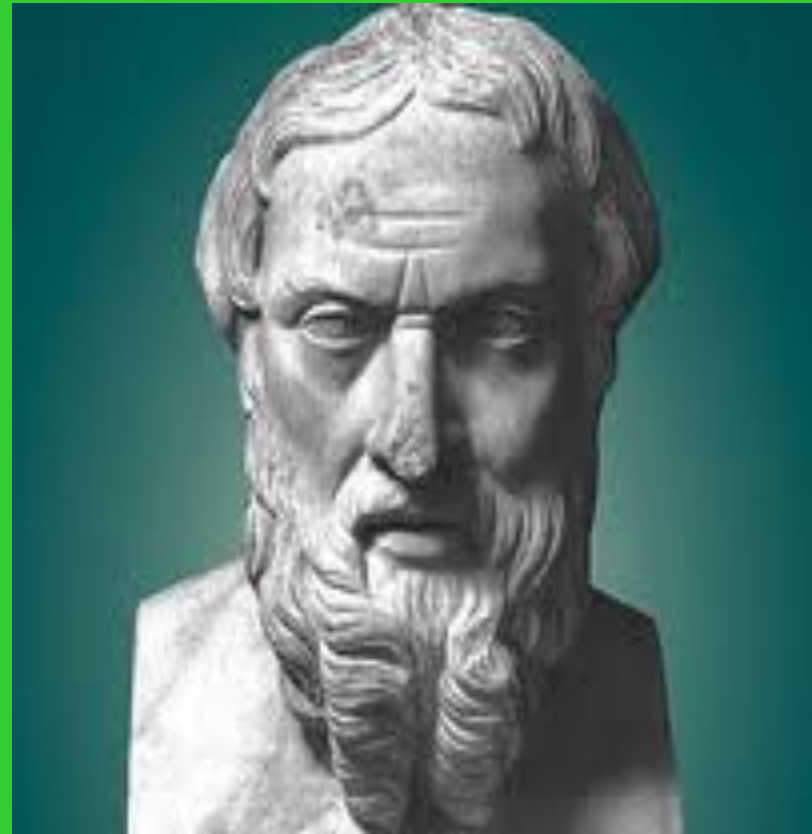
1 період період розвитку культури

1. Найдревніші цивілізації на праукраїнських теренах за дослідженням вітчизняного вченого, проректора університету “Україна” В.М. Бебика
2. Трипільська культура і трипільська символіка – як дзеркало духовності наших пращурів
3. Куди і чому зникла трипільська цивілізація?
4. Сонячні символи в культурі і духовності людей язичницької епохи
5. Символи гармонії, (або “інь-янь”), перші згадки про них на праукраїнських теренах та в культурах народів світу: загальна характеристика, порівняльний аналіз.
6. “Дерево життя” в народній культурі і міфології українства.
7. Моя культуротворча (духовна, мистецька, музична, рукотворча і ін.) діяльність, що поєднує мене з духовністю і традицією пращурів дохристиянської епохи.

Деякі культурні артефакти 1-го періоду культура скіфів

Грецький філософ і *історик* Геродот у праці “Скіфія” (5-е ст. до н.е.) одним з перших досконало описав культуру народу, що населяв Північне Причорномор'я.

“...а трава, що росте в Скіфії для худоби, буйніша з усіх трав, котрі знаємо; більше всіх вона спричиняє розлиття жовчі у худоби, в цьому можна переконатися, коли розтинають худобу...”

Деякі культурні артефакти 1-го періоду культура скіфів

Золото скіфів

Скіфська пектораль.
Місце знаходження
«Товста могила»

**Деякі культурні артефакти 1-го періоду
культура скіфів (збільшені фрагменти скіфської
пекторалі)**

*Фрагмент пекторалі з кургану
Товста Могила
на Дніпропетровщині.
4 ст. до н. е.*

Символи стародавньої писемності

Важливі історичні праці цього часу:

- «Велесова книга»
- «Літопис Аскольда»
- Билини київського циклу і ін.

«Велесова книга»

Священне писання слов'ян.

Датування спірне... Є версії, що книга написана приблизно на 43 дощечках в 5-9-му століттях волхвами Русколани і Деревного Новгороду.

Містить міфологію слов'ян, тексти молитвенні, легенди, розповіді про древню Слов'янську історію з 20-го тисячоліття до.н.е. по 9-е ст. н.е.

Назва книги пов'язана з іменем слов'янського бога Велеса (бога землі, достатку, скотарства і мудрості).

«Велесова книга»

“...Боги Русі не беруть жертви людські, ані животини, єдине плоди, овочі, квіти і зерна, молодод і суру питну, на травах настояну, і мед, ніколи живу птицю ані рибу. І це варяги єланські богам дають жертву іншу і страшну чоловічу. А ми того не маємо діяти, бо єсьми Дажбові внуки і не маємо крячати (рачкувати), за інших стопами чужими ...(далі текст зіпсутий).”

“... Русь єдина може бути, а не десять. А то роди і родичі діляться і послабнуть, а тим разом ворог налізе на нас, маємо боронитися поруч...”

За даними археологічних розкопок, землі України – є найбагатшими на пам’ятки найдавнішого минулого історії людства кам’яної доби.

Фільми про трипільську культуру:

<http://www.youtube.com/watch?v=Bm4PBs0xSvE>

<http://rutube.ru/video/e4499fc19f203361d2e7e6c4d6e9833c/>

<https://www.youtube.com/watch?v=BKLAAGC7Zcw>

2 – ий період розвитку української культури

Лекція:

“Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства”

План

1. Загальна характеристика 2-го періоду розвитку української культури.
2. Особливості писемності і літератури часів Київської Русі.
3. Особливості Греко –слов”янської православної цивілізації, що формувалась на теренах Київської Русі.
4. Ідея “софійності” і “соборності” в культурі Київської Русі.
5. Особливості архітектури, мистецтва Київської Русі (на прикладі Софії Київської).
6. Музична культура епохи Київської Русі
7. Особливості культури Галицько-Волинського князівства

1. Загальна характеристика 2-го періоду розвитку української культури

Охоплює часовий проміжок від середини 10-го століття н.е. (хрещення Русі) і до 14-го ст. (нашествя монголо-татар)

На цей період припадає:

- становлення і розквіт християнства, зокрема, православ'я
- з'являється культ слова, книжності
- на християнських засадах потужно розвивається духовна культура – література духовно-релігійного змісту, філософія, мистецтво, архітектура і ін.

Впровадження християнства на Русі значно прискорило розвиток писемності й літератури...

2. Особливості писемності і літератури часів Київської Русі

Важливі праці морально-етичного характеру цього часу:

- Абеткова молитва Кирила (Костянтина)
- (Найдавніші пергаментні кириличні рукописи — **Савина книга** (Савине Євангеліє) кінця 10 або початку 11 ст., **Супрасльський збірник** 11 ст. (обидва збереглися і відкриті на територіях, що входили до складу Київської Русі. Найдавнішою точно датованою кириличною книгою є давньоруське **Остромирове Євангеліє** 1056-1057 р.)
- «Руська правда» Ярослава Мудрого,
 - «Повчання» Володимира Мономаха,
 - «Слово о полку Ігоревім»,
 - «Слово про закон і Благодать» митрополита Київського Іларіона і ін.

АБЕТКОВА МОЛИТВА

Абетка слов'янських духовних джерел "Костянтинова абеткова молитва" - твір оригінальний, незвичайний, і глибоко фундаментальний, тобто такий, що є наріжним каменем нашої духовної культури. Оригінальний - тому, що це і найперший віршований твір, відомий у слов'янських мовах. Нічого давнішого у слов'янській поезії ми не знаємо: дається він IX століттям по Різві Христовому. Фундаментальний - тому що фундаментом, підвалинами культури є книжна писемність, а фундаментом книжної писемності є абетка (алфавіт, азбука). Віршована абеткова молитва слов'ян написана у формі акростиха, тобто кожний новий рядок вірша-молитви починається новою літерою абетки, від початку до самого її кінця...

Аз молюся словом цим до Тебе,
Боже мій, що сотворив на світі
Видимі й невидимі істоти,
Господи, пошли Свого на мене
Духа, щоб зродив у серці Слово,
Єже буде для добра всім суцям
Животворне мудрістю Твоєю.
Затверди Закон - ясний світильник
І дорогу праведного Слова,
И рід слов'янський сподоб
хрещений,
Кротких тих, котрі людьми Твоїми
Ласкою Твоєю нареклися.
Милости вони Твоєї просять.
Нам дай, Боже, всемогутнє Слово,
Отче, Сину й Насвятіший Духу,
Прагнучи я в Тебе допомоги,

Руки вознесу свої до Неба,
Силу й мудрість дай Твою
черпати,
Тільки ж Ти даєш снагу
достойним,
Упаси нас, Боже, од спокуси,
Фараонської важкої злоби,
Херувимську мисль подай і
розум,
Царю наш Небесний, хочу
славить
Чудеса Твої предивні вічні,
Шестикрильної снаги спізнати,
Щедре діло, Вчителем творимо,
Юному й похилому доступне;
**Язиком новим хвалу воздати
і Отцю, і Сину, і Святому
Духу,**
і нині і присно і на віки вічні.
Амінь.

Переклад Дмитра БІЛОУСА

А – аз	О – он	Ь – ерь	Ḃ – 1
Б – буки	П – покой	Ѳ – ять	Ḅ – 2
В – веди	Р – рцы	Ю – ю	Ḇ – 3
Г – глаголь	С – слово	Ѧ – (и)я	Ḉ – 4
Д – добро	Т – твердо	Ѩ – (и)е	Ḋ – 5
Є – есть	У – ук	Ḍ – юс малый	Ḍ – 5
Ж – живете	Ф – ферт	Ḏ – юс большой	Ḛ – 6
З – зело	Х – хер	Ḧ – йотирован.	Ḧ – 7
З – земля	Ω – омега	юс малый	Ḩ – 8
І – и	Ц – цы	Ḭ – йотирован.	Ḭ – 9
Н – иже	У – червь	юс большой	Ḫ – 9
К – како	Ш – ша	Ḻ – кси	Ḫ – 10
Л – люди	Щ – ща	Ψ – пси	
М – мыслете	Ъ – ер	Θ – фита	
Н – наш	Ы – еры	Υ – ижица	

2 –ий період розвитку української культури

«Повчання Володимира Мономаха»:

«...Усього ж паче — убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступітесь самі, а не давайте сильним погубити людину. Ні правого,

...ні винного не вбивайте і не повелівайте вбити його; якщо хто буде достоїн навіть смерті, то не погубляйте ніякої душі християнської...»

...Лжі бережися, і п'янства, і блуду, бо в сьому душа помирає і тіло...

...Паче всього — гордості не майте в серці і в умі...

...Старих шануй, як отця, а молодих — як братів...».

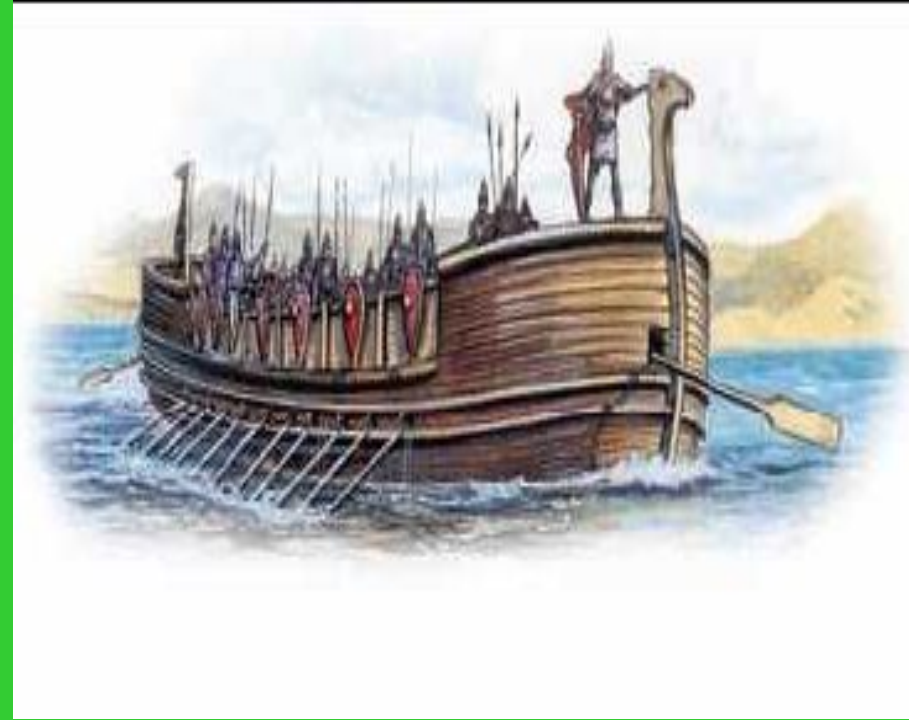

Володимир Мономах
(1053-1125рр.) - Великий
князь Київський

3. Особливості Греко – слов’янської православної цивілізації, що формувалась на теренах Київської Русі.

Філософ В.Соловйов писав:

Культуру і життя народу за часів Древньої Русі можна порівняти з образом Корабля – вождя ховають у споруді, що нагадує корабель; церквам трикупольним надається вигляд корабельного силуету...

КИЇВСЬКА РУСЬ - ЦЕ “КОРАБЕЛЬ”, що крейсував між багатьма культурами. Це накладало відбиток і на вибір віри ...

2 –ий період розвитку української культури

Було багато вір і Володимир мав можливість вибирати між ними. Історично вони так і збереглись тут.

Культура Київської Русі творилася впливами багатьох культур Заходу, Сходу, Півдня і Півночі та, насамперед - культурами слов'янських народів, що призвело до утворення нової

Греко-слов'янської православної цивілізації.

Цивілізація – це?...

Цивілізація — людська СПІЛЬНОТА, яка впродовж певного періоду часу має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі, спільні духовні цінності та ідеали, ментальність, світогляд.

Греко-слов'янська православна цивілізація

Це особлива цивілізація яка має свої характерні риси, як от:

- В політико-правовій сфері - орієнтація на принципи, що підтримуються у Західній Європі
- В духовній сфері - діяла концепція Святої Русі – сакралізація того простору в якому живуть люди. Тобто, це цивілізація, яка відмінна від Західної і яка має свою тисячолітню традицію.

Якщо під західноєвропейською цивілізацією ми розуміємо домінування таких цінностей як: техніцизм, раціоналізм, Ідеї Реформації, індивідуалізм, то в Україні – важливими були ідея Соборності й ідея Софійності.

Сакральне (лат. *sacrum*) — священний предмет, священний обряд, таїнство, містерія, завітний, символічний, той, що має магічний смисл, який звучить як заклинання.

4. Ідея “софійності” і “соборності” в культурі Київської Русі

В свій час античні греки зрозуміли, що є два типи мудрості.

Одна мудрість – це та, що в книгах, словах, в голові людини.

І інша мудрість – та, яка в речах. Вони назвали її Софійністю, т.б. мудрістю самих речей, мудрість самого буття. І це вело до того, що вони розуміли світ як художній твір. Тобто, вони вважали, що кожна річ, крім того, що вона річ – вона є ще СИГНАЛ ЯКИХОСЬ ВЕЛИКИХ БОЖЕСТВЕННИХ СМИСЛІВ. І грамотність - це ключ до цих шифрів речей, до великих смислів, закладених в самих речах ...

Ідеї, знаки у світі мають певні сенси. Українська культура бере на оснащення ідею СОФІЙНОСТІ

*Москва бере з Візантії Ідею Третього Риму,
тобто Державності.*

*Україна бере - Ідею Софійності, ідею Святої
Русі*

Поняття Свята Русь виникає тут в Києві.

*Це - саме вираз Софійності. Святість своєї
землі, святість свого світу, свого
довкілля.*

Воно йде саме від ідеї Софійності.

Чому? Київська Русь, Україна народилася на берегах степового океану. Уявімо великий степ, який починається біля Великої Китайської стіни, степи Монголії, степи Середньої Азії, степи Прикаспійські, степи України, які закінчуються долиною річки Дунаю біля гір Альпів. Цей степ охоплював два континенти. Він був джерелом постійних нападів, постійних навалів.

Витримати такий тиск степу, майже жодна країна не змогла. Україні це вдалось. І для жителя часів Київської Русі – степ був хаос, зовнішня пітьма. І цьому хаосу і зовнішній пітьмі потрібно було **протиставити розумну ойкумену, розумне буття (Ойкумена – обжитий людьми простір).**

Такою розумною ойкуменою могло бути тільки місце за мурами, яке охороняли божественні смисли з центром Софією, яку називали Матір'ю Церкв.

Офіційно

37 рік

Ця розумна Ойкумена, якою і виступала Україна – була символом Софійності, розумності, святості цього буття.

Ідея Софійності ототожнювалась з поняттям краси, духовної краси.

Це дуже красивий православний спів, дуже красиві православні церкви. Тут на Україні було одне доведення Бога: духовна краса – це показник доведення існування Бога.

***Краса – це певний гарант божої
присутності***

***Тому ідея Софійності пов’
язувалася ще з поняттям краси.***

5. Особливості архітектури, мистецтва Київської Русі (на прикладі Софії Київської).

Особливості кладки стін Софії Київської:

Камінь, плінфа (плоска цегла), особливий розчин.... Говорять, що в нього домішували яйця. Але ніяких яєць не клали. Секрет простий - будівельники не поспішали!!!

На сучасних будівництвах вапно гасять 2-3 години. Біля Золотих Воріт ями, де вапно гасили 2-3 роки! Саме така кладка в Римі. Потім через Візантію майстри принесли її секрет сюди.

Особливості будови православного християнського храму

Порівняємо з
античним
храмом:
Античний храм -
це “футляр”
Бога. У нього
тільки жерці
заходили. А
народ збирався
навколо на
майдані.

Православний храм будують інакше - він збирає усіх людей під одним куполом і будується як модель світу.

Основою храму заданий хрестовою формою - в основі її лежить хрест. Перші багнуровські храми були дерев'яними, і тому жодної пам'ятки не збереглося. На зміну дерев'яному будівництву у кінці X ст. прийшло кам'яне монументальне зодчество. Цьому сприяли вихід Київської Русі на міжнародну арену, вплив візантійської культури і поширення християнства.

Оранта

– головний образ Київської Софії (від лат. *orans* — та, що молиться — один з основних видів зображення Богоматері)

Аналогів такого образу Божої Матері не збереглося. Божа Матір, звичайно, зображується по-іншому: вона витончена, “свічкоподібна”. Тут вона подається як войовниця.

Цей образ взятий з 2-ї книги Біблії “Вихід”.

Коли Мойсей виводив євреїв із Єгипту, по дорозі сталася битва з амалікітянами. Мойсей побачив, що перемагають амалікітяни.....

**І він здійняв руку догори, звертаючись до Бога із
закликом про допомогу. Поки в нього вистачало
фізичних сил тримати руки догори – перемагали
євреї,**

як тільки руки знесилено опускалися
перемагали амалікітяни.

Подвиг Оранти – це подвиг вічного “тримання”
рук перед Богом на захист грішного людства.

Тому, Оранта зображується як
войовниця, як згусток сили і волі, від
якої повинні загинути всі вороги.

*Отже, можна сказати, що молитва була
тут якмагія, як дія, магічна дія, іноді з
виявом фізичних зусиль.*

Як Софія Київська пов'язана з Богородицею (Марією)?

В богословській літературі Богородиця Марія розглядається як перший храм Софії. Богородиця Марія несла Христа усередині самої себе, була вагітна Христом, тому вона – перший Храм Софії. Тобто, вона сама – храм Софії. А сама споруда “Софія Київська” – храм другого плану.

Хронологія будівництва храмів, церков, соборів на теренах Київської Русі

989 – 996 рр. Спорудження Десятинної церкви.

**1017–1037 рр. Спорудження Софійського собору,
будівництво укріплень навколо «міста
Ярослава», «Золотих воріт» у Києві.**

**1073–1078 рр. Будівництво Успенського собору
Печерського монастиря в Києві.**

**1108 – 1113 рр. Будівництво Михайлівського
Золотоверхого собору Михайлівського
монастиря в Києві.**

1157 р. Будівництво Успенського собору в Галичі.

Мозаїка, фрески Софії Київської

У Київській Русі живопис поширювався у формі монументальних настінних розписів — мозаїк і фресок. Настінні мозаїки застосовувалися у спорудах Київської Русі з кінця X до початку XII ст. Технологія виготовлення різнокольорової смальти (особливо золотої) була дуже складною і дорогою, а саме мистецтво мозаїки вимагало великого уміння. У Києві мозаїками були оздоблені інтер'єри князівських палаців і культові споруди часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Мозаїками здебільшого прикрашали увігнуті та вигнуті поверхні — апсиди, куполи, склепіння, арки. Фресками — розписами водяними фарбами по сирій штукатурці — вкривалися стіни православних храмів. **В Київській Софії на фресках (мазаїка) - 177 варіацій кольору. 177 кольорів — вони не задані людині це людина розвиває в собі.**

Отже таке сприйняття — це феномен культурного розвитку.

2 – ий період розвитку української культури

Учений - історик М. Карамзін писав про Ярослава Мудрого: *«Хоча й не приєднував зброєю нових земель, але повернув втрачене у міжусобиці; не завжди перемагав, але завжди виявляв мужність; заспокоїв вітчизну і любив народ свій».*

Ярослав Мудрий
(1016 — 1054 рр.)

«РУСЬКА ПРАВДА» ЯРОСЛАВА МУДРОГО:

Виданий Ярославом Мудрим збірник законів, названий «Руською Правдою», був першим літописним кодексом судових законів давньої Русі-України, об'єднуючим цивільне й кримінальне право і всі процеси судочинства того історичного часу, що охоплює все XI століття. *І хоча в «Руській Правді» використовувалися й деякі закони Володимира Великого (980—1015), навіть частково запозичені основи візантійського та скандинавського правознавства, — тут ми здебільшого маємо споконвічне руське право як зауважував М. Грушевський».*

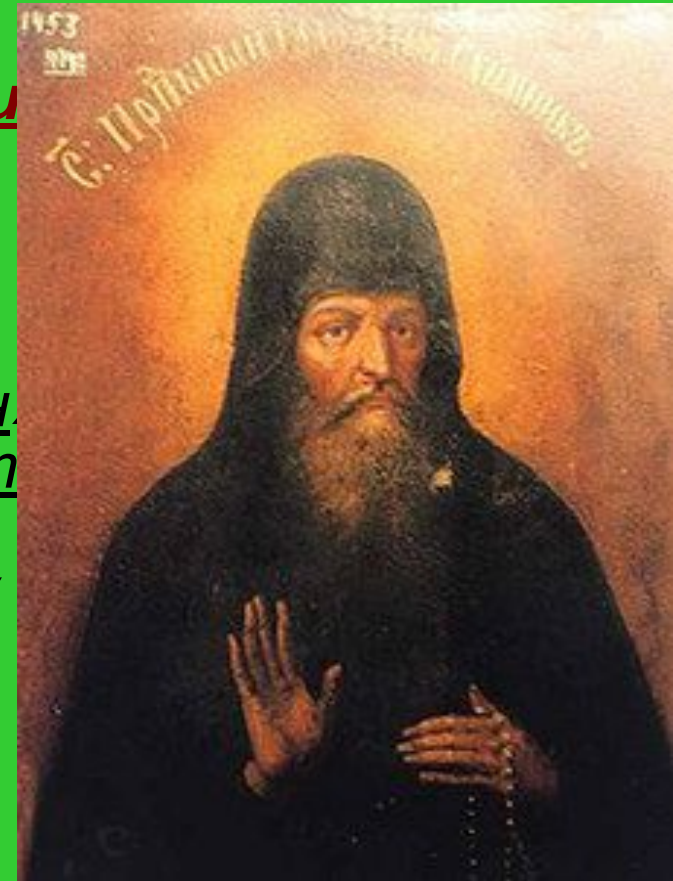
**В Ярославовій Правді юридично закріплені
Елементи, що свідчать про усвідомлення етичної
цінності особистості.**

Наприклад, згідно з означеним документом, за образу жінки було встановлено штраф. Не застосовували в правовому розумінні смертну кару чи тілесні покарання.

Як зазначає Сергій Кримський, не було такого явища, як домострой. І те, що супруга у свідомості українців позначалася не лише загальнослов'янським словом жона, тобто та, що народжує, а й словом дружина – відзеркалювало її становище в суспільстві.

«Слово про закон і благодать» митрополита Київського Іларіона».

В цій праці митрополит обґрунтовує свій погляд на історію. Він вирізняє дві епохи, що визначають прогресивний поступ людської історії: епоху «Старого Заповіту», коли взаємовідносини між людьми базувались на засадах рабства, безмежної покори, коли існував «Закон» й епоху «Нового заповіту», де панують свобода, істина, «Благодать». Ці дві епохи постійно змінюють одна одну у процесі історичного розвитку. Рух всесвітньої історії уявляється як процес поступового поширення християнства на всі народи світу.

Саме залучення Русі до християнського світу, на думку Іларіона, й знаменує настання нової епохи, епохи Благодаті, що починає панувати на просторах «землі Руської».

Музична культури Київської Русі -

Це фольклорна спадщина, давньоруський культовий спів, музика княжого двору, ратна (військова) музика.

В усній народній традиції продовжують розвиватись ігри, календарні та родинно-побутові пісні, похоронні плачі й голосіння, їх найдавніші зразки збереглися в невеликій кількості.

Билинний епос

Билинний епос (епос - народна пісня про богатирів і їх подвиги) активно розвивався у Х—ХІ ст. У билинах у художньо-поетичній формі відбивалася боротьба народу за незалежність, втілювалися патріотичні ідеї, уявлення про героїв-богатирів, наділених мудрістю, силою, красою. Такими є билинні герої Ілля Муромець, Добриня Никитич, Альоша Попович, Микула Селянинович. Історія зберегла також імена народних співців билин — Бояна, Митуси, Ора, згадки про яких зустрічаються у "Слові о полку Ігоревім", Іпатіївському літописі та ін.

Народне мистецтво, скоморохи

Носіями народного мистецтва були скоморохи. Ці обдаровані виконавці-імпрровізатори поєднували якості актора, танцюриста, співака, музиканта-інструменталіста, акробата. Вони були постійними учасниками народних розваг свят, урочистих подій; нерідко їх запрошували до боярських та княжих дворів.

Музика древньої Русі:
<https://www.youtube.com/watch?v=phGFnB9Go-I>

Якими ж були музичні інструменти?

Це струнні смичкові — гудок, смик; щипкові — лютня, гуслі, псалтир; духові — роги, труби, сурми, свистки, сопілки, дудки, жалійки, волинки, органи; ударні — бубни, тарілки, дзвіночки, брязкальця. Важливу роль відігравали церковні дзвони, які сповіщали про наступ ворога, пожежу, скликали людей на віче.

Церковний спів

У культурно-мистецькій спадщині Київської Русі чільне місце посідає церковний спів.

Давньоруські одноголосні церковні наспіви називалися знаменним розспівом (від давньослов'янського "знам'я" — знак). Відповідно і східнослов'янська нотація знаменного розспіву називалася знаменною, або крюковою.

Іконопис

Ікони — у перекладі з грецької “зображення, образ” – зображення Ісуса Христа, Богоматері, святих, подій Святого Письма. Ікони творили за певними правилами – канонами, які не можна було змінювати. У цьому одна з головних відмінностей ікони від картини.

Ікона - є чимось більше, як лише святим зображенням, вона є місцем присутності благодаті, місцем об'явлень Ісуса Христа (Матері Божої і усіх постатей, зображуваних на іконі) для посилення до них молитов....

Ікони насамперед були **по-клонними**. До них молилися, у них сподівалися знайти зцілення і допомогу в житті. **Ікона підносила святого, зображеного на ній, над повсякденністю, підкреслювала його харизматичність**. За уявленням віруючих, освячена ікона не замінює святого, а свідчить про його присутність, має властивості благодаті, захищає і зцілює. Образи, втілені в іконах, вважалися взірцем моральної чистоти й одухотвореності

Першим твором іконопису другої половини
XI ст. вважається ікона великомученика,
християнина Дмитра Солунського.

Вона написана на замовлення великого київського князя Ізяслава Ярославича, коли він відстоював своє право на великокнязівський стіл. Саме тому святий на іконі зображений з напівоголеним мечем, символом вручення влади. ***У Києві сформувалася іконографія перших руських «святих» — Бориса і Гліба, уявлення про яку дає ікона «Борис і Гліб» Традиції Києва були поширені в іконописних школах Новгород, Володимира, Суздаля, Галича та Володимира-Волинського***

Мозаїка із зображенням святого великомученика Дмитра Солунського із Михайлівського монастиря в Києві (12-13 ст.)

Існує думка, що родичі Димитрія були слов'янського походження

Ікони, як специфічний вид релігійного малярства, виникли дуже давно, і найраніші уцілілі твори належать до VI ст. Ікона як художній елемент займала головне місце в інтер'єрі церковної споруди. **Культура ікони була офіційно прийнята на сьомому Вселенському соборі 787 року у місті Нікеї.** Ікони становлять органічне ціле з храмом і підпорядковані його архітектурі. У храмах ікони розташовувалися над передвітарною перегороджею, що пізніше перетворилася на іконостас. **Перші ікони були привезені на Русь з Візантії і Болгарії, а в кінці XI ст. з'явилися власні.**

- **Зображення євангеліста Луки з Остромирового Євангелія**

Ікони із зображенням Богоматері. Холм, Вишгород, Київ

Зображення євангеліста Луки з Остромирового Євангелія

Зображення Богородиці - Матері Божої, поряд із зображенням Спасителя - було особливо шановане. Крім згаданої Богородиці Одигітрії, в Україні й зокрема на Лемківщині часто зустрічається ікона Покрови - Богородиці, що простягає свій омофор над народом, оберігаючи його від злого. На кожному іконостасі знаходиться композиція *Деїсіс* (з гр. *благальна молитва, прохання*), що зображує Ісуса на троні, а нижче у благальному зверненні до нього Богородиця та Іван Хреститель. Велика кількість лемківських ікон присвячена св. Миколая, на яких зображена постать єпископа, що правою рукою передає благословення, а у лівій тримає відкриту книгу Святого Письма, ікони архангелів Михаїла - переможця сатани і Гавриїла, мучеників Георгія і Дмитра, отців церкви, св. безмездників Косми і Дам'яна, св. Параскеви.

Одигітрія (грець. *Οδηγήτρια* — вказуюча дорогу) — ікона, де зображена Богородиця з Ісусом-дитям.

Золотарство

- Одним із найпоширеніших видів металообробного ремесла було **художнє литво**.
- Давньоруські майстри відливали безліч предметів – від малесеньких гудзиків до церковних дзвонів.
- Прикладом художнього литва є велике мідне панікадило, знайдене в Києві на Подолі.
- **Значного поширення на руських теренах набули кування та карбування міді, срібла й золота.**
- Прикладом майстерного карбування є ікона апостола Павла, знайдена у Софійському соборі. Ікону виконано на дуже тонкій мідній платівці та вкрито позолотою.
- Полюбляли руські золотарі оздоблювати свої вироби інкрустацією золотом і сріблом.
- Золотарські вироби прикрашали також черню, сканню, позолотою. Втім, у найкоштовніших речах поєднувалося кілька технік оздоблення.
- З-поміж прикрас найпопулярнішими були браслети, колти, персні.
- Та найдивовижнішим витвором руських золотарів були **перегородчасті емалі**.

- Київські золоті прикраси, княжі медальйони

Загальний висновок:

Створені в період Київської Русі всі види мистецтва мали в основному духовно-релігійний характер. Піднесене почуття народу, що причастився до віри Христової, знайшло свій вияв у літературі, архітектурі та образотворчому мистецтві і ін. сферах культури.

Мистецтво Київської Русі розвивалося в загальному руслі середньовічної європейської культури і було нерозривно пов'язане з церквою і християнською вірою. У той же час слов'янські майстри мали свої стійкі, вікові традиції язичницького мистецтва. Тому, сприйнявши багато чого з Візантії, вони виробили самобутній, неповторний стиль і створили справжні шедеври архітектури, живопису, прикладного мистецтва.

Додаткова література:

- Вілен Горський. Святі Київської Русі (Аудіокнига)

<https://www.youtube.com/watch?v=heCj3DDE6xU>

Що таке святість? Кого вважали святими наші предки? Які перед усім моральні якості вирізняли тих, яких вшановували як святих у Київської Русі? На ці питання дає відповідь відомий український філософ у пропонованій книзі. У ній розповідається також про життєвий подвиг княгині Ольги, князів Володимира Великого, Бориса і Гліба, засновників Києво-Печерської Лаври Антонія і Феодосія та інших.

- Фестиваль “Билини стародавнього Києва” /Парк Київська Русь/

Про «філософію серця» та її актуалізацію в письмових джерелах часів Київської Русі

Філософія серця, пов'язана в Україні з уявленнями про Старий Заповіт, де образ серця згадується до тисячі разів. За цією ознакою можна виявити взаємозв'язок Старого Заповіту та архетипу серця, що спостерігається ще за часів Київської Русі.

Цікавою тут стає не лише старокиївська книжкова класика, але й офіційна документація державних осіб. Наприклад, дочка Ярослава Мудрого – королева Франції Анна в Хартії від 1060 р. цитує Старий Заповіт, зокрема «Пісню пісень», що є однією з найліричніших і найінтимніших книг Біблії.

Домашнє завдання на семінар №3 :

культура Київської Русі - 2 період

**Підготувати кожному розповідь на одну з тем
(викласти їх в письмовій формі на окремих**

1. Охарактеризувати сутність «сакрального». Сакральні образи в образотворчому мистецтві Київської Русі – духовні ідеї, сюжети: дати характеристику.
2. Особливості храмової архітектури часів Київської Русі. Таємниця будівництва Софії Київської.
3. Ідея Святої Русі, як Другого Єрусалиму, її культурно-історичні витoki.
4. Ідея Софійності в духовній культурі Київської Русі: її тлумачення та проявлення в різних сферах культури і буття народу /За С.Б. Кримським/.
5. Ідея Москви, як Третього Риму: її культурно-історичні витoki.
6. Історія творення слов'янської абетки Кирилом і Мефодієм. «Абеткова Молитва» Кирила і Мефодія – основна її ідея.
7. Ярослав Мудрий - далекоглядний правитель, шанований європейський політик, реформатор і люблячий батько великої родини.
8. Життєвий шлях і просвітницька місія Анни Ярославни в Європі.
9. Для всіх: підготувати кросворд на тему: «Культура Київської Русі і Галицько-Волинського Князівства». Мінімум 10-15 слів, з ключами відповідей, принести на семінар в електронному та друкованому вигляді.

Про «філософію серця» та її актуалізацію в письмових джерелах часів Київської Русі

Анна Ярославна посилається на твори *Августина, котрий був одним із перших письменників в історії європейської культури, та за власним його висловом присвятив свою творчість психологічному дослідженню глибин серця.* Варто додати, що культом серця пройнята вся хартія Анни Ярославни, що і за стилем і за змістом значною мірою відрізняється від аналогічних документів її чоловіка Генріха I, та сина Філіпа й інших офіційних текстів.

3 –и період розвитку української культури

Охоплює литовсько-польську добу, яка тривала від кінця татаро-монгольської навали – до 1569 року (прийняття Люблінської унії)

Люблінська унія 1569 (від лат. *unia* — союз) — угода про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу — Річ Посполита, що була затверджена у місті Любліні в 1569 року.

3 –ій період розвитку української культури

Для цього етапу характерне:

- Розвиток української культури відбувався не завдяки, а в супереч політичним обставинам, що склалися (адже зі сторони Литви і Польщі насаджувався католицизм і латинська мова).

В цей час:

- зросла роль православної церкви – вона стала чинником національної консолідації українського народу. Утворювалися церковні православні братства, що сприяли підвищенню грамотності і освіти в народі
- потужно розвивалась народна культура (народні думи, козацькі літописи і ін.)
- активізувалися національно-визвольні рухи
- зросла політична активність козацтва
- 1616 – відкриття друкарні Києво-Печерської лаври і ін.
- 1615 - створення Київської братської школи

3 –ій період розвитку української культури Освіта, наука, культура

Острозька школа (академія) – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа. У **1576** році князь Острозький Костянтин - Василь засновує слов'яно-греко-латинську академію в **Острозі**.

Острозька школа (академія) – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа

Велику суму коштів на розбудову академії надала його племінниця – княжна Гальшка Острозька

Красуня Гальшка, спадкоємиця казкових багатств князів Острозьких, кажуть - найбагатша наречена тогочасної Європи. Мати вибрала для неї чоловіком князя Симеона Слуцького. Але інший войовничий воєвода Лука з Гурки, закоханий не стільки у дівчину, скільки в її багатство, був налаштований так рішуче, що Гальшка разом із матір'ю втекла від його залицянь до Львова, під захист святих стін Домініканського монастиря. Саме тут малесеньким тихим двором, затишно обсадженим квітами, гуляла вона у мріях про свого судженого Симеона. Він не зрадив кохання і під плащем жебрака прослизнув до обителі у надії взяти шлюб з Гальшкою. Але закон служив сильним світу цього, отож воєвода Лука розпочав облогу монастиря. Після того, як він перекрив водогони, монахи мусили видати княжну. Староста Львова ув'язнив красуню у Високому замку, а потім, за наказом короля, віддав її руку Луці. Нещасна княжна не витримала випробувань, збожеволіла і незабаром померла, а її багатство не дісталось жорстокому чоловіку, а розпорошилося по близьких і далеких родичах.

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

7 лютого 1577 р. – перша згадка про академію в передмові до книги Петра Скарги “Про єдність костьолу Божего”. В основу діяльності Острозької академії було покладено традиційне для середньовічної Європи вивчення семи вільних наук: *граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії,*

а також вищих наук:

філософії, богослів'я, медицини.

Студенти Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку, латинську.

3 –ій період розвитку української культури Освіта, наука, культура

Братські школи

Братські школи (Б.Ш.) – навчальні заклади в Україні у 16-18 ст., які організовувалися при братствах – громадських організаціях православних міщан з метою зміцнювати православ'я і чинити опір впливам латинських (єзуїтських) і протестантських шкіл.

Першу школу заснувало Успенське братство у Львові 1586 р

За її зразком постало чимало Б.Ш. у різних містах України: в Перемишлі і (1592 р.), Галичі, Городку, Рогатині Миколаєві, Комарному, Ярославі, Холмі, Красноставі, Замості (1606 р.), Любліні, Більському, Бересті, Володаві, Пінську, Києві (1615 р.), Стрятині, Вінниці, Немирові, Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Луцьку (1620 р.), Володимирі-Волинському, Дубно, Крем'янці, а також в Білорусі. В I-й пол. 17 ст. створені були Б.Ш. й у деяких селах.

Львівське Успенське братство постійно клопотало перед королями про зрівняння русинів в правах з поляками, постійно протестувало проти насильства та утисків православних. Братство широко займалося православним просвітництвом, освітницькою діяльністю та особливо друкарською справою.

Опікувалося Братство побудовою, ремонтом, доглядом за храмами, на утриманні братства був весь церковний причт. Допомагало братство також незаможним жителям міста, вдовам та сиротам.

У списки членів Успенського братства в різний час були внесені козацькі гетьмани Михайло Ружинський, Іван Виговський, Павло Тетеря. Братчики підтримували зв'язки з військом запорізьким.

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

Львівська і Київська братські школи

Спочатку Б.Ш. мали характер греко-слов'янських із слов'янською мовою викладання, друге місце займала грецька мова. Вивчалася також тодішня руська (українська) мова. Пізніше Б.Ш. наблизилися організацією і навчанням до ієзуїтських шкіл (з латинською головною мовою), зокрема школи, які мали зразком Києво-Могилянську колегію. Програмою навчання більшість Б.Ш. відповідала тодішнім середнім школам: класичні мови, діалектика, риторика, поетика, арифметика, геометрія, астрономія, музика (церковні співи). В деяких Б.Ш. викладали православне богослів'я і знайомили (з полемічною метою) з католицьким богослів'ям. Б.Ш. були доступні для різних прошарків суспільності.

Львівська і Київська братські школи

Учні вирізняли не за походженням (передні місця в класах), а за успіхами (на відміну від ієзуїтських шкіл).

В школах була сувора дисципліна (включно до тілесних кар).

Сироти й учні з незаможних родин жили в бурсах. До викладачів ставилися вимоги зразкової поведінки й доброї педагогічної підготовки.

3 –ій період розвитку української культури Освіта, наука, культура

Б.Ш. багато зробили для поширення релігійної та національної свідомості і розвитку української культури, зокрема друкуванням підручників, особливо для вивчення мов.

Навчання грамоти ділилося на *три етапи: 1. вивчення азбуки, 2. робота з часословом і 3. псалтирем.*

Кожен завершувався принесенням учнями в школу для вчителя горшків каші.

В цей день занять у школі не було, діти повторяли лише "зади", тобто вивчене в минулому. Учитель і школярі приступали до спільної трапези. Оскільки учні в різний час завершували вивчення азбуки, часослова, псалтиря, такі обіди траплялися не так уже й рідко..

3 –ій період розвитку української культури

Закінчивши їжу, учні виносили горня на подвір'я і розбивали його.

Етнограф та історик **М.Сумцов**, котрий досліджував виникнення цього звичаю, писав, що цей звичай є відгуком далеких часів, коли східні слов'яни приносили кашу богам землеробства.

Горшками після жертвоприношення не користувалися, бо вважали смертних людей недостойними брати до вжитку священний посуд...

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура

КИЇВСЬКА БРАТСЬКА ШКОЛА

Київську братську школу створили 1615 р. за зразком статуту Львівської. Восени 1631 р. виникла Лаврська школа, заснована П.Могилою. Тут на вищому рівні вивчали:

*граматику,
риторику,
діалектику,
геометрію,
музику,
астрономію, історію.*

У 1632 р. внаслідок об'єднання з Лаврською школою утворилася Києво-Могилянська колегія (пізніше – академія).

Парафіяльні школи

Під впливом братств виникають також парафіяльні школи - вони створювались при церквах і монастирях.

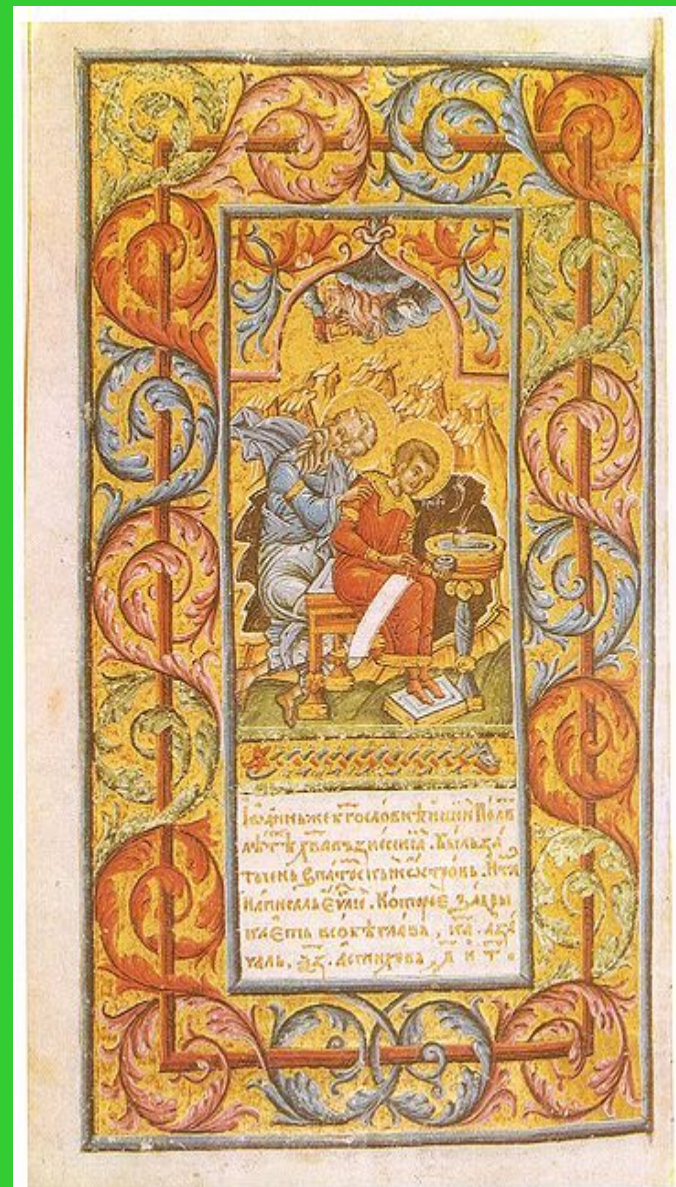
Все це сприяло поширенню освіти серед широких верств населення. Іноземний хроніст Павло Алепський писав у зв'язку з цим: "У країні козаків усі діти вміють читати, навіть сироти".

3 –ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура: Пересопницьке євангеліє

Пересопницьке євангеліє — визначна рукописна пам'ятка староукраїнської мови та мистецтва XVI ст. Один із перших українських перекладів канонічного тексту четвероєвангелія.

Замовниками та меценатами виступали волинські князі: Анастасія Юрїївна Заславська-Гольшанська, її зять і дочка — князі Іван Федорович та Євдокія Чарторийські.

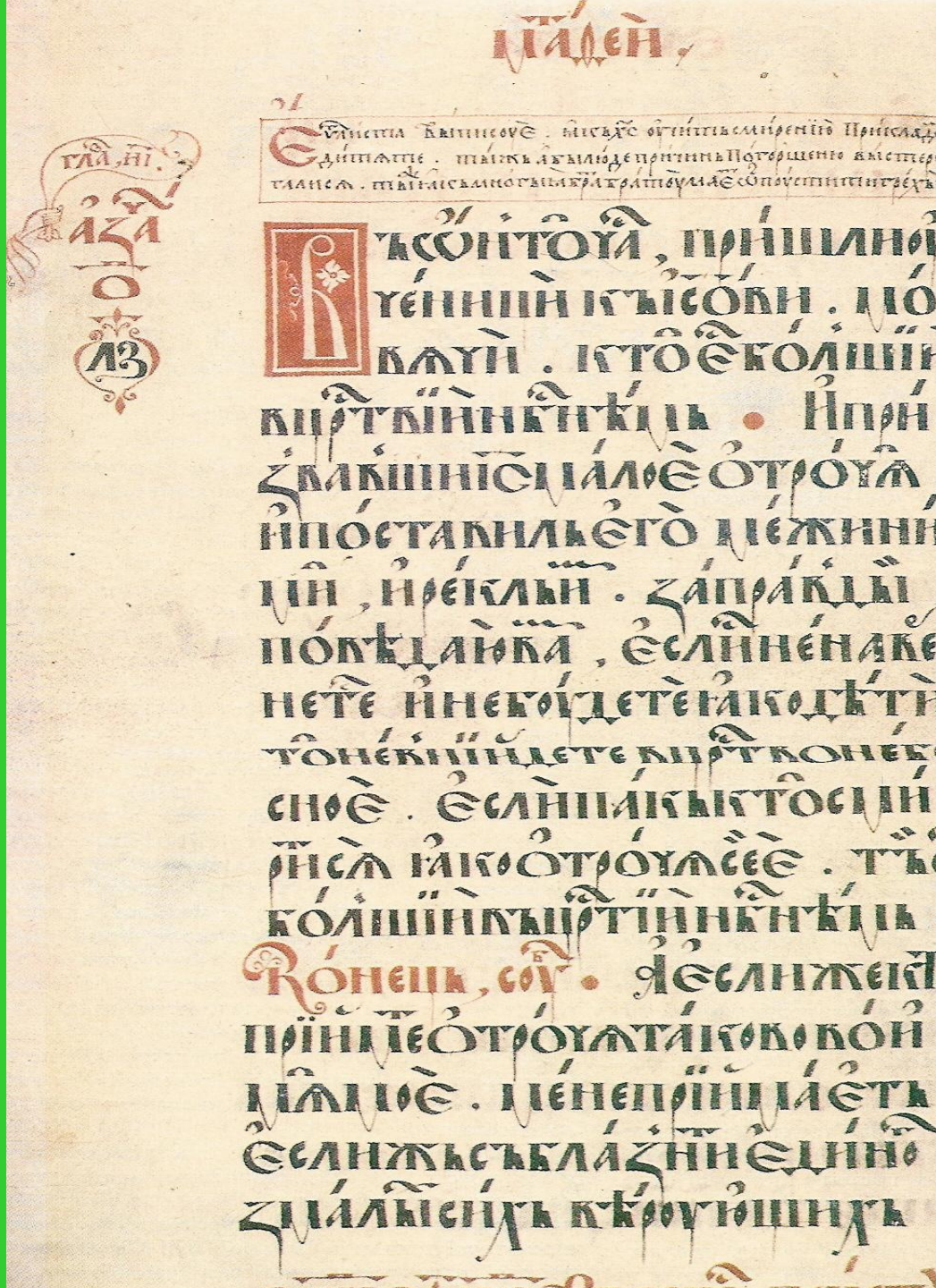
Текст на-писаний на пергаменті каліграфічним напівуставом. В оформленні використані ренесансні орнаментальні мотиви й композиції. Це засвідчує обізнаність художника із західноєвропейськими мистець-кими традиціями. Декор Євангелія

відображає природу України. Гарно

виконані мініатюри із зображенням євангелістів Іоанна, Луки, Матвія й Марка. Наявні розкішні заставки, кінцівки, ініціали. Євангеліє оправлене у дубові дошки, обтягнуті зеленим оксамитом.

Єдиний примірник рукопису, страхова цінність якого становить 6,5 млн. доларів, зберігається у Національній науковій бібліотеці ім. В.Вернадського Національної Академії наук України.

Сторінка з "Пересопницького євангелія", 1556–1561«

3 – ій період розвитку української культури

Освіта, наука, культура: Пересопницьке євангеліє

Творилася книга майже п'ять років зі значною, не з'ясованою досі перервою: розпочато у серпні 1556 у Заславському монастирі при церкві Святої Трійці, де цього ж року написано Євангеліє від Матвія, а завершено переклад усіх інших Євангелій з додатком Післямови і Місяцеслова 1561 р., а саме 29 серпня, в Пересопницькому монастирі. Писцями були Михайло Василієвич, син протопопа Сяніцького та чернець Григорій, архімандрит Пересопницького монастиря. На підготовку такої кількості тонких і цупких пергаментних листків розміром 380 x 240 мм (їх у рукописі 482) пішло ціле стадо молоденьких ягнят, козенят і телят зі шкіри яких за спеціальним рецептом виготовлено пергамент.

3 –ій період розвитку української культури *Освіта, наука, культура: Песопницьке євангеліє*

Символіка Євангелія

Починаючи з 1991 року, стало традицією під час присяги Президента на вірність народові України поряд з Конституцією та Актом проголошення незалежності України класти Пересопницьке Євангеліє як найдорожчу духовну святиню.

https://www.youtube.com/watch?v=KkVn_1hX-ts... Полемічна література

Замкова культура України.

Замки України 14-16 ст.

Замки України — одні з найцікавіших пам'яток історії фортифікаційної культури України. За даними історика Сергія Трубчанінова, в Україні було понад 5000 пам'яток фортифікації, проте від більшості з них сьогодні немає й сліду.

Замки України 14-16 ст.

- З давніх пір замки мали дві головні функції:
- захисну (оборонну)
- житлову (згодом — представницьку, репрезентативну).
- На ранньому етапі замкового будівництва переважала захисна (оборонна) функція. До цього типу в Українських землях належать:
- Аккерманська (Білгород-Дністровська) фортеця
- Кам'янець-Подільська фортеця
- Невицький замок
- Генуезька фортеця
- Одеський замок
- Барський замок

Аккерманська фортеця
(Білгород-Дністровська фортеця) — історико-архітектурна пам'ятка 13-15 ст. н. е.

Знаходиться в м. Білгород-Дністровський Одеської області.

Кам'янець-Подільська фортеця

Фортеця збудована в місті Кам'янець-подільський. Колишня столиця Подільського воєводства 14-18 ст. Від заснування міста замок стає першорядною фортецею русько-литовської держави, а потім польської, коли в 15 ст. західне Поділля відійшло до Польщі. Особливого значення набула Кам'янецька фортеця, коли збільшилися напади татар та турок на Україну.

Генуезька фортеця — фортеця в місті Судак
(Крим, Україна) побудована генуезцями
з 1371 по 1460 рік.

У 1475 році на побережжя біля фортеці висадились війська турецького султана. Оскільки вони розуміли, що фортеця неприступна, вони вдалися до хитрощів. За допомогою катапульт вони закидали через стіни фортеці трупи замасковані під померлих від чуми. Ніхто не наслідювався їх прибирати і в місті почалася паніка. Консул з найманим військом утік морем, а мешканці фортеці вирішили здатися на милість завойовників і відкрили ворота. Того ж дня все населення міста-фортеці було вирізане. Після падіння фортеці Судак і частина Криму ввійшли до складу Оттоманської Порти і керувались турецьким намісником султана.

Після приєднання Криму до Росії тут був розквартирований Кирилівський полк і за наказом Потьомкіна побудовані дві казарми (7, 27), руїни яких збереглися.

Завдання на семінар

/3-ій період розвитку культури/. Підготувати відповіді на питання:

- Яка роль братств у національному відродженні України.
- З яких причин у XIV - XV ст. випускники шкіл України здобували освіту в європейських університетах? Пригадайте українських вчених, їх діяльність на теренах європейських культур.
- У чому полягає вплив виникнення друкарської справи в Україні на розвиток освіти, українського письменства та культури в цілому?

Завдання для самостійної роботи:

- У чому полягає вплив виникнення друкарської справи в Україні на розвиток освіти, українського письменства та культури в цілому?
- Яке значення мала Острозька школа для української культури?

Теми для індивідуальних доповідей /підготувати в письмовій формі на окремих листках/:

1. *Таємниці і легенди української фортеці (на прикладі однієї із самостійно вибраних споруд)*
2. *Особливості образотворчого мистецтва 3-го періоду розвитку української культури (розглянути, звертаючись до конкретних зразків культури та їх авторів)*
3. *Особливості музичного мистецтва 3-го періоду розвитку української культури (розглянути, звертаючись до конкретних зразків культури та їх авторів)*
4. *Література і поезія 3-го періоду розвитку української культури (розглянути, звертаючись до конкретних літературних зразків та їх авторів)*

4 –ий період розвитку української культури

Охоплює козацько-гетьманську добу – 16-18 ст.

Для нього характерне:

- успадкування традицій Київської Русі, розвиток державотворення (становлення козацької держави!)
- створення Пилипом Орликом першої демократичної Конституції
- наприкінці цього періоду поглибилося розколення українських земель (Україну намагались розділити між річчю Посполитою і Московією), закриття Києво-Могилянської академії.
- 1720 – указ царя Петра 1-го про заборону друкувати світські книги українською мовою
- 1804 - указ царя Олександра 1-го про заборону навчання українською мовою

4 –ий період розвитку української культури

Подорож у Ренесанс

Ренесанс (відродження) в Європі – час сподівань на близький земний рай, на життя без страждань, наповнене насолодою і душевним спокоєм.

Учені тієї доби – *гуманісти* (від слова *humanitas* – освіта, а не від гуманності) вичитали про таке у давньогрецького філософа Платона.

Україну, яка входила до складу Речі Посполитої, було втягнуто в гуманістичний рух:

- *молодь часто-густо вчилася у західних університетах;*
- *до Львова вчащали вчені з Італії і Німеччини;*
- *українець Юрій Дрогобицький вчив у Кракові астрономії молодого Коперника.*
- *В Кракові писав латиною знамениті на всю Європу антитурецькі філіппіки Станіслав Оріховський (Русин). Своїм італійським друзям він повідомляв: «Моя Русь лагідна, спокійна, врожайна. Виявляє великий потяг до літератури грецької і латинської».*

4 –ий період розвитку української культури

Ідеал гуманістів –
людина сильна, як
Геракл, і розумна, як
Платон.

Саме такими рисами
художники Ренесансу
наділяють
«новоявлених Гераклів»
- монархів, магнатів,
купців, тобто тих
меценатів, які
фінансували культуру
Ренесансу

4 –ий період розвитку української культури

Українське бароко

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В ЕПОХУ БАРОКО

- У 1648-1654 рр. в Україні під проводом Богдана Хмельницького відбулася визвольна війна проти польського поневолення
- У другій половині 17-го століття – **сформувалася козацька держава – Військо Запорізьке**. Народні маси здобули волю і громадянські права. Хоча ні за Хмельницького, ні пізніше не сталося об'єднання всіх українських земель і не було здобуто повної самостійності.
- **Іntenсивно формувалися капіталістичні відносини**, які наклали відбиток і на духовне життя українського народу і його культуру. Суспільно-політичне життя України вимагало освічених людей, розвитку шкіл, бібліотек, культурних зв'язків з іншими країнами

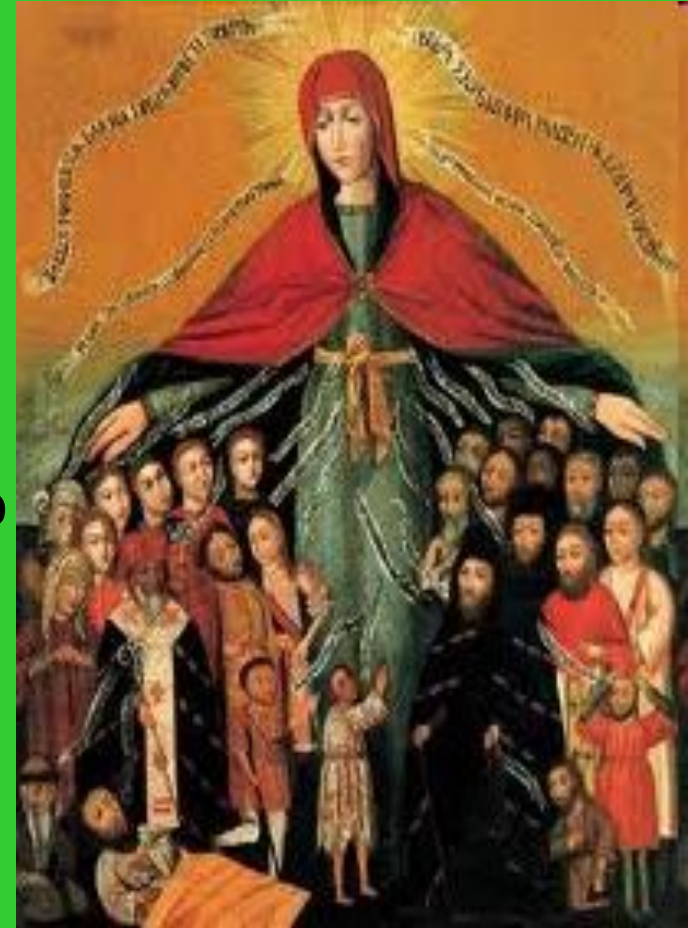
Конституція Пилипа Орлика

Це перша
європейська
конституція в
сучасному розумінні.
Шістнадцять статей
документу визначали
засади української
державності,
принципи поділу
влади, право
приватної власності
та її захист, права
окремих категорій
населення України.

БАРОКОВІ ІКОНИ В РОКИ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ПІД ПРОВОДОМ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Архидиякон із Сирії **Павло Алепський**, який відвідував Україну в тяжкий і трагічний період війни з королівською Польщею, звертає увагу на характер і суспільну значущість для українського народу **творів духовно-естетичного спрямування**, а саме ікон та іконостасів. Щойно війна закінчилася й до свідомості народу почала доходити жорстока правда, що на січневій Переяславській раді 1654 року козацька верхівка приєднала країну та її людей не до «православного царя», а кинула їх з вогню в полум'я – тоді в ікономалюванні якось раптово, спонтанно **виникає тема захисту України у вигляді так званих**

Тема Богородиці Покрови була відома в Україні ще із Середньовіччя, але вона ніколи не посідала домінуючого місця ні в іконостасах, ні в системі храмових ікон взагалі. Павло Алепський, особливо чутливий до краси Богородичних ікон, ніде не згадав і не описав ікон Покрови. Минуло кілька років війни, і вся Україна вкрилася мережею Покровських соборів і церков, і кожна мала свою храмову козацьку ікону Покрови. Зазначимо, що подібне спостерігалось і раніше.

БАРОКОВІ ІКОНИ В РОКИ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ПІД ПРОВОДОМ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Зокрема, перед нашествям монголо-татар у **XIII** ст., коли почався **інтенсивний розвиток іконопису, зокрема, із зображенням Юрія Змієборця й архістратиґа Михаїла,** що мали також захисну тематику, проте дещо іншого характеру, ніж ікони Покрови. Твори естетичної культури XIII ст. навіювали думки та піднесені почуття про доблесть, воїнську всесильність і неминучість перемоги над азійськими загарбниками.

Боротися проти трьох сильніших за себе важко, тому не випадково, що в Україні постійно жила велика надія на Божу допомогу. Ікона Покрови є чудовою зображальною молитвою до Богородиці, а через неї - до самого Бога, про захист

Покрова відома і в інших країнах православної віри, однак лише в Україні вона стала національною святинею.

Ікона Покрови - особлює світ неба й середовище святості вона постає у величі, русі, масштабності й досконалій красі...

4 –ий період розвитку української культури

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

Просвітництво формувалось як ідеологія становлення капіталізму і було спрямоване проти феодальних відносин. Встановлення нового суспільного ладу пов'язувалося із проведенням реформ, зокрема в галузі освіти, розкріпаченням людини.

Освіта – це один із чинників розкріпачення особистості.

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Києво-Могилянська колегія, згодом академія, була заснована в 1632 році завдяки об'єднанню шкіл Київського братства і гімназії, відкритої при Києво-Печерській Лаврі.

Засновник академії Петро Могила (1597-1647).

Меценатка Гальшка-Толовичівна пожертвувала свої землі під будови Академії.

Надалі Києво-Могилянська академія була під патронажем гетьмана Каношевича–Сагайдачного і всіх наступних гетьманів і всього війська запорізького. Її активна діяльність припадає на козацьку добу.

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В академії навчалися представники багатьох національностей: українці, росіяни, поляки, венгри, німці та ін.

Тут був започаткований перший в Україні театр!

Проіснувала Києво-Могилянська академія понад 200 років і була закрита за наказом російського царя в 1817.

В період незалежності України в 1991 р. була відновлена діяльність Києво-Могилянської академії.

Різномісна освіта досягалася вивченням багатьох мов.

В академії крім мов викладалася арифметика, геометрія і музика.

Потім вивчали:

Поетику – один рік

Риторику – один рік

Філософію – два роки

У боротьбі з католицизмом важливою ідейною зброєю вважалося богослов'я, воно вивчалася чотири роки

У діяльності Києво-Могилянської філософської школи виділяють два етапи:

- 1) Від часів заснування і до кінця 17-го ст. – характеризується початком розмежуванням філософії і теології**, усвідомленням самостійної цінності природи людини і необхідності пізнання її законів. Філософи цього часу спираються здебільшого на античну спадщину, твори представників патристики, схоластики та ідеї діячів доби Відродження.
- 2) Охоплює першу половину 18-го ст. – характеризується зародженням модерної європейської філософії. Поглиблюється критика авторитаризму і догматизму.**

Видатними професорами-філософами Києво-Могилянської академії в різні роки її існування були: **С.Яворський, Т. Прокопович, Г.Кониський, М.Козачинський, С.Кулябка, С.Калиновський, І.Гізель, Г. Щербацький, Л. Баранович, І.Галятовський і ін.**

З поміж інших, визначний внесок в розвиток філософських ідей внесли: **П. Могила, Ф. Прокопович, Г. Кониський та ін.**

ПРОСВІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА

Народився на Полтавщині у козацько-селянській родині.

Був вихованцем Києво-Могилянської академії, навчався там біля 10 років, навчання тричі переривалось.

З 1769 року мислитель відмовляється від будь-яких офіційних посад, обравши долю мандрівного філософа-просвітника.

Найважливішою з усіх наук Скорода вважав науку про людину та її щастя.

Роздуми філософа були навколо таких понять, як: віра, щастя, смерть. та ін.

Григор. С. С.

“Жизнь наша – есть путешествие...”

«Щастя» за вченням Сковороди

Категорія **«ЩАСТЯ»** складається **на основі об'єднання любові і віри** у процесі пізнання людиною самої себе. Щастя знаходиться в нас самих, осягаючи себе ми знаходимо мир і спокій.
“Щастя легко досягається, якщо людина йде шляхом любові та віри”

Всі створені для щастя, але не всі його отримують...

Ті, хто задовольняються багатством, почеснями, владою та іншими атрибутами земного існування, роблять величезну помилку. Вони отримують не щастя, а привид, який у кінцевому рахунку перетворюється на прах. Сковорода вказує, що здібності людині дає Бог, а царство Боже всередині людини.

“Прислухаючись до свого внутрішнього голосу, людина має обирати собі заняття не лише не шкідливе для суспільства, а й таке, що приносить їй внутрішнє задоволення і душевний спокій” Всі заняття добрі лише тоді, коли вони виконуються у відповідності з внутрішньою схильністю (Вчення Сковороди про «СРОДНУ ПРАЦЮ»).

Життя людини має бути радісним, і зробити його таким може тільки сама людина. Щастя є простим за змістом і за формою. І, виходячи з такого розуміння щастя, Сковорода проповідує простоту життя, бідність (але це не є аскетизм, а розумна достатність), а задоволеність, яка випливає із спілкування людини з природою. Сам філософ вів також дуже скромне життя.

Сковорода закликав почати філософське освоєння світу з простого: **пізнати віру і любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини.**

Любов та Віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного «Я».

«Крізь любов та віру людина пізнає себе» - каже Сковорода.

«Пізнай себе» - вперше з'являється у філософії Сократа, проте, Сковорода зі свого боку каже про необхідність **пізнання природи людини у виявах Віри, Надії, Любові.**

Протилежними цим поняттям є поняття суму, туги, нудьги, які роблять душу розслабленою, позбавляють її здоров'я. Тому Сковорода наполягає на тому, що запорука **здоров'я душі – це радість і кураж.**

ЦИТАТИ З ПРАЦЬ ФІЛОСОФА

- *О, Отче мой! Трудно вырвать сердце из клейкой стихийности мира!*
- *Мир ловил меня, но не поймал (надпись на могиле).*
- *Благословен Господь, сделавший всё трудное ненужным и всё нужное — нетрудным!*
- *Бог создал мир так, что все, что нужно, не очень сложно, а все, что сложно — не очень нужно.*
- *Той ближче усіх до неба, кому нічого не треба.*
- *Добрый ум делает легким любой образ жизни.*
- *Бери вершину и будешь иметь середину.*
- *Тот враг самый опасный, который притворяется твоим другом.*
- *Говорить правду легко и просто*

ВЧЕННЯ СКОВОРОДИ ПРО ЛЮДИНУ ЯК МІКРОКОСМ

Людина за Сковородою – це м і к р о к о с м, який містить у собі два начала – тлінне й нетлінне, які поєднуються. Дух стоїть над тлінним.

Плоть не має істинного значення для людини. Не роблячи спроби вийти за межі плоті людина губить свою схожість до образу та Божої подібності, і в кінцевому рахунку перетворюється в прах.

Сковорода вважає, що наше зовнішнє тіло саме по собі не працює, воно перебуває у рабстві нашої думки. Плоть іде слідом за всіма рухами мислі. Мисль, думка – це головна точка, тому її філософ часто називає СЕРЦЕМ.

Григорій Сковорода

*Духовна людина, яка
плекає у своїй душі
істину, формує
внутрішню
нескінченну
особистість, яка
здатна зливатися з
Богом відпочивати
на “холмах вєчнаго”*

Домашнє завдання на семінар

- Опрацювати конспект лекцій
- Підготувати розповідь чи реферат про одного з діячів культури розглянутого історичного періоду
- Опрацювати літературу: *Культурологія: українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / Зязюн І., Семашко В. та ін.; Ред. М.М. Закович - К.: Знання, 2004 Сторінки: 307-321;*
- підготувати відповіді на запитання для самоконтролю на стор. 321
- література для додаткового опрацювання :

5 –ий період розвитку української культури

Охоплює період від зруйнування Гетьманщини (за наказом цариці Катерини) – і до початку 20-го ст.

Цей період характеризується:

- *розвитком національної літератури, філософії, драматургії, музики, образотворчого мистецтва, фольклору і ін., завдяки яким Україна вийшла на світову арену, стала суб'єктом міжнародної історії.*
- *Видатні культурні діячі цього періоду: Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, М. Грушевський і багато інших особистостей.*

При цьому:

1862 - заборона Олександром II-гим українських приватних недільних шкіл

1876 рік – Ємський указ Олександра II-го про заборону не лише друку, а й театральних вистав, концертів українською мовою і ін.

5 –ий період розвитку української культури

Початок 19-го століття у житті України позначений суттєвими змінами. На зміну полонізації прийшла русифікація.

«Була Польща, була Польща, а стала Росія, не заступить син за батька, а батько за сина» - співалося у піснях тих часів.

Стосовно розвитку філософської думки в Україні того періоду – відношення було до неї неоднозначне: декілька разів викладання філософії в університетах заборонялось. Філософів часто запрошували з інших країн.

РОМАНТИЗМ

Вагомий вплив на духовну культуру України цього періоду справили ідеї німецького романтизму.

Романтизм сприяв пробудженню національної свідомості українського народу, був співзвучним з прагненням національного відродження України.

Романтизм – ідейно-художній напрямок у літературі, філософії, мистецтві, загалом – гуманітарних науках європейських країн у кінці 18 – на початку 19-го ст. У романтизмі поєднувалися ідеалізація минулого і заклики до оовлення суспільного життя.

Для романтизму характерна:

- *Мрійливість*
- *Героїка*
- *Ідеалізація дійсності*
- *Суб'єктивізм, відірваність від життя*

Картина в стилі романтизму. Автор Делакруа: «Свобода, яка веде народ».

РОМАНТИЗМ

До романтичного світогляду прийшли і відомі діячі української культури:

Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко – які склали основу таємної організації

Кирило-Мефодіївське товариство, яке було засноване в 1846 році.

Програмні положення братства були викладені у «**Книзі буття українського народу**» і «**Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія**», основним автором яких був Микола Костомаров, та у «Записці», написаній Василем Білозерським. В основу документів лягли ідеї українського національного відродження і панславізму.

РОМАНТИЗМ

Головні завдання, які ставило перед собою Кирило-Мефодіївське братство:

- *Побудова майбутнього суспільства на засадах християнської моралі, шляхом здійснення реформ;*
- *створення демократичної федерації слов'янських народів, очолюваної Україною, на принципах рівності і суверенності;*
- *знищення царизму і скасування кріпосного права і станів;*
- *встановлення демократичних прав і свобод для громадян;*
- *зрівняння у правах всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури і освіти.*

Шляхи проведення їх у життя бачили різні:

ліберально-поміркований реформізм (Микола Костомаров, Василь Білозерський, Пантелеймон Куліш)

революційні методи боротьби (Тарас Шевченко, Микола Гулак, Георгій Андрузький).

Громадсько-політична діяльність Кирило-Мефодіївського братства

- поширення ідеї братства через розповсюдження його програмних документів, прокламацій («До братів-українців», «До братів-великоросів і поляків»), творів Тараса Шевченка;
- наукова праця і виступи з лекціями в навчальних закладах Києва, в яких проповідували свої погляди;
- піклування про розвиток народної освіти, збирання коштів на відкриття народних шкіл, написання і видання нових книг (зокрема, Пантелеймон Куліш підготував перший підручник з історії України «Повість про український народ», виданий 1846 року, та ін.).

Костомаров Микола Іванович

Із книги М. Костомарова «**Буття українського народу**»:

«...Але було два лиха у слов'ян: одно — незгода між собою, а друге те, що вони, як менші брати, усе переймали од старіших; чи до діла, чи не до діла, не бачучи того, що у їх своє було краще, ніж братівське...»

« І поприймали слов'яне од німців королів і князів, і бояр, і панів, а преж того королі були в їх вибрані урядники і не чванились перед народом, а обідали с самим простим чоловіком за рівню, і самі землю орали, а то вже у їх стала і пиха, і помпа, і гвардія, і двор..».

A handwritten signature in cursive script, likely the name 'Микола Костомаров'.

Із книги М. Костомарова «**Буття українського народу**»:

«...І одбилась Україна од Московщини, і не знала, бідна, куди прихилить голову.

...Бо вона любила і поляків, і москалів як братів своїх і не хотіла з ними розбрататися, вона хотіла, щоб всі жили вкупі, поєднавшись як один народ слов'янський с другим народом слов'янським, а ті два с третім, і було б три Речі Посполиті в однім союзі нерозділимо і несмісимо по образу Тройци Божой нероздільной і несмісимою, як колись поєднаються між собою усі народи слов'янські...»

«...Але сього не второпали ні ляхи, ні москалі. І бачуть ляцькі пани і московський цар, що нічого не зробить з Україною, і сказали поміж собою: не буде України ні тобі, ні мені, роздеремо її по половині, як Дніпр її розполовинив, лівий бік буде московському царю на поживу, а правий бік — польським панам на поталу...»

Із книги М. Костомарова «**Буття українського народу**»:

«...І покарав Господь слов'янське племено гірше, ніж другі племена, бо сам Господь сказав: кому дано більше, з того більше і зищеться. І попадали слов'яне в неволю до чужих; чехи і полабці—до німців, серби і болгари — до греков і до турок, москалі — до татар.

І здавалось, от загине племено слов'янське, бо ті слов'яне, що жили около Лаби і Помор'я Балтицького, ті пропали, так що і сліду їх не осталось...»

«...І Слов'янщина хоч терпіла і терпить неволю, та не сама її сотворила, бо і цар, і панство не слов'янським духом сотворено, а німецьким або татарським. І тепер в Росії хоч і є деспот цар, одначе він не слов'янин, а німець, тим і урядники у його німці; оттого і пани хоч і єсть в Росії, та вони швидко перевертуться або в німця, або в француза, а істий слов'янин не любить ні царя, ні пана, а любить і пам'ятує одного бога Ісуса Христа, царя над небом і землею. Так воно було прежде, так і

Із книги М. Костомарова «Буття українського народу**»:**

«І встане Україна з своєї могили, і знову озоветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні крепака, ні холопа — ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії, ні у хорутан, ні у сербів, ні у болгар.

Україна буде незалежною від Річі Посполитої і в союзі слов'янським.

Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на те місто, де на карті буде намальована Україна: «От камень, его же не брегоша зиждущий, той бисть во главу».

Драгоманов Михайло Петрович (1841 - 1895)

Публіцист, історик, філософ,
економіст, літературознавець,
фольклорист, громадський
діяч.

*Драгоманов закликав до
об'єднання і створення
союзу всіх прогресивних
східноєвропейського
регіону, але одночасно
застерігав від їх повного
організаційного злиття і
нехтування
особливостей
українського громадсько-*

Драгоманов виступав проти українського регіонального сепаратизму, його політична програма мала загальноукраїнський характер, у ній підкреслювалась єдність всього українського народу від Закарпаття до Кубані.

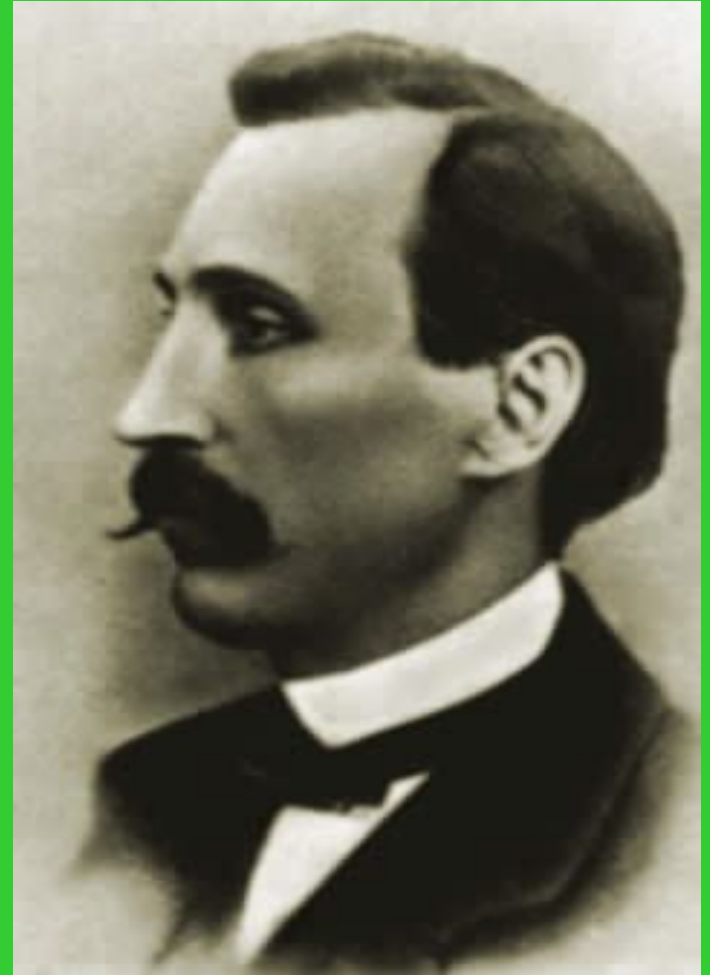
Намагався налагодити тісні контакти і взаєморозуміння всередині українського громадського та культурного життя, хотів подолати «історичну прірву», що пролягла між Галичиною та Наддніпрянською Україною.

Він вважав, що до часу повалення російського самодержавства центром українського національного руху повинна залишатися Галичина, якій необхідно було позбутися надмірної провінційності. Багато уваги приділив вивченню різних аспектів російського, польського, балканського напрямів суспільно-політичного руху.

Розглядав проблему національних меншин на Україні і накреслив перспективи нормалізації українсько-єврейських взаємин.

Пантелеймон Куліш (1819—1897)

Разом із друзями Куліш засуджував кріпосницький деспотичний лад Російської імперії, сповідував ідеали волі, громадянських прав, братерства слов'янських народів і майбутньої федерації, ґрунтованої на демократичних принципах.

Характерне для Куліша *розмежування людини зовнішньої (несправжньої) і внутрішньої (її "серця")*, духовної, істинної, з роками дедалі виразніше розкривалося в його літературній творчості й відображало глибокий вплив київської духовно-філософської школи, особливо ідей Г.Сковороди.

На переконання Куліша, *Бог співіснує в нас і промовляє через наше серце*. Тож треба морально очиститися, щоб створити в собі Храм Божий. При цьому для молодого літератора як для типового представника культури українського романтизму *"серце"*, *"внутрішня людина"* нерозривно пов'язані з *рідною землею і народом*, дух якого розкривається й виражається через творчо обдаровану особистість.

Філософія серця Памфіла Юркевича

Визначний філософ, педагог,
професор Київської
духовної академії,
Московського університету
(1827—1874).

**«Серце і його значення в
духовному житті людини за
вченням слова Божого».**

*Серце в філософії Юркевича —
це скарбник і носій усіх
тілесних сил людини;
центр душевного й
духовного життя людини;
центр усіх пізнавальних дій
душі; центр морального
життя людини, скрижаль,
на якому викарбуваний
природний моральний*

Філософія серця Памфіла Юркевича

Мислення не вичерпує собою всієї повноти духовного життя людини, так само як досконалість мислення ще не визначає всіх досконалостей людського духу. Хто стверджує, що «мислення є вся людина» й сподівається вивести всю багатогранність душевних явищ із мислення, той досягне не більше за того фізіолога, котрий став би з'ясовувати явища слуху (звук, тони і слова) із явищ зору, якими є протяжність, фігура, колір тощо.

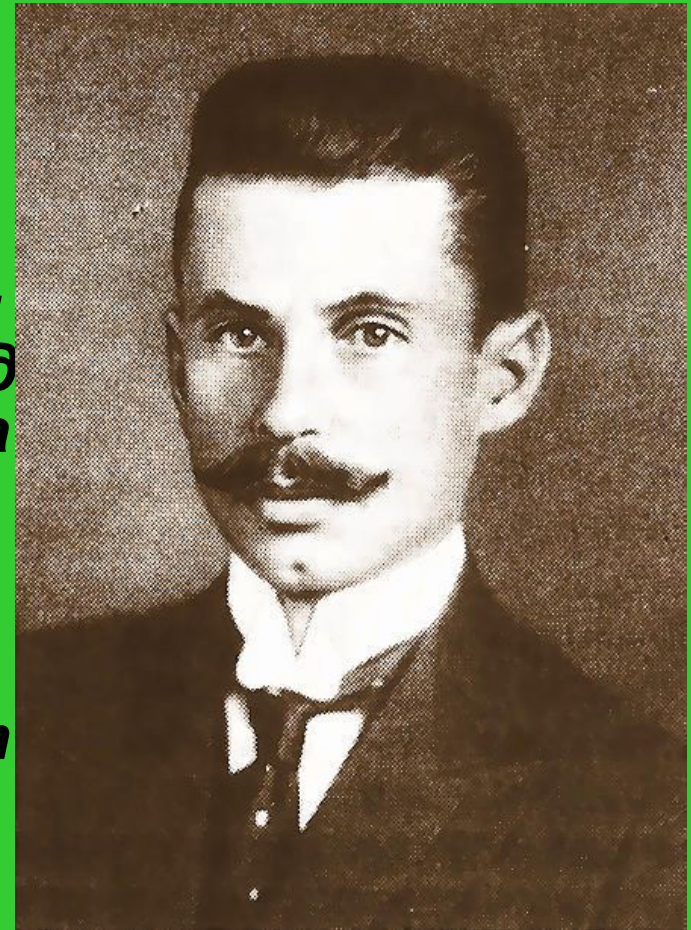
В'ячеслав Липинський

Історик, філософ, публіцист, ідеолог українського консерватизму.
Народився 5 квітня 1882 р.

Один із засновників Українського вільного університету в Празі.

Редагував науково-публіцистичний часопис "Хліборобська Україна", де була надрукована його програмна праця "Листи до братів-хліборобів", названа "державницьким Євангелієм" України. зокрема.

Він зумів своїми ідеями залучити в український рух величезну кількість людей. І це захоплення було саме його ідеями і його книжкою "Листи до братів-хліборобів",

В. Липинський про еліту і державу

Еліта - це активна меншість, яка створює держави та нації.

"Тому для всякої правлячої верстви *vox populi, vox Dei* - "голос народу, голос Божий".

Всяке незадоволення народне єсть ознакою внутрішньої моральної та матеріальної слабости даної правлячої верстви; ознакою того, що вона втратила вже необхідні для проводу та організації або рухові (динамічні), або здержуючі (організуючі) прикмети".

*** Державу Українську може здійснити наша любов до неї, а не зненависть до її ворогів.**

*** Люди звичайно хочуть того, що їм подобається, подобається ж звичайно те, що вимагає найменшої праці.**

*** Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить**

В. Липинський: "Листи до братів-хліборобів"

В "Листах до братів-хліборобів" висловлена думка про необхідність формування укр. політ. нації: "Українцем єсть всякий, хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією, щоби з різних її племен повстала Держава Українська..."

Основу нації становить народ, але йому не властиве самоправство. Долю нації визначає "провідна верства" — аристократія, еліта: "Активна меншість, а не пасивна ("українська") більшість держави і нації". Така аристократія має бути створеною для українців, у цьому полягає завдання інтелігенції, як і в єднанні еліти з народом. Інтелігенція повинна раціонально усвідомлювати діючі в суспільстві підсвідомі, стихійні прямуювання. Без цього не може скластися нація, "культурно-національна цілість", якої ще в українців немає.

Іван Франко (1856-1916)

Іван Франко знав і умів читати майже **15-ма мовами** народів світу. **Загальний обсяг його творчості становить понад **100 томів...****

"...ми мусимо навчитися чути себе українцями — не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів"

Світогляд І.Франка яскраво виражено також в його поетичних творах

ГІМН

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер.
Ні попівськії торттури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпiонське ремесло
В грiб його ще не звело.
Він не вмер, він ще живе!...

Хоч від тисяч літ родився,
Та аж вчора розповився
І о власній силі йде.
І простується, міцніє,
І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою, —
Міліони радо йдуть,
Бо се голос духа чуть.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По верстатах ремісницьких,
По місцях недолі й сліз.
І де тільки він роздасться,
Щезнуть сльози, сум нещастя,
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч сиnam, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить пільмі поля,
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняючийся день?

Іван Франко патріотичний...

**Земле, моя всеплодюча мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше
стояти,
Дай і мені!
Дай теплоти, що розширює
груди,
Чистить чуття і відновлює
кров,
Що до людей безграничну
будить
Чисту любов!
Дай і огню, щоб ним слово
налити,
Душі стрясать громовую дай
власть,
Правді служити, неправду
палити
Вічну дай страсть!
Силу рукам дай, щоб пута
ламати,
Ясність думкам — в серце
кривди влучать,
Дай працювати, працювати,
працювати.**

*Земле, моя всеплодюча мати!
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
дай і мені!*

Іван Франко ліричний...

Чого являєшся мені

У сні?

Чого звертаєш ти до мене

Чудові очі ті ясні,

Сумні,

Немов криниці дно

студене?

Чому уста твої німі?

Який докір, яке

страждання,

Яке несповнене

бажання

На них, мов зарево

червоне,

Займається і знову

тоне

У тьмі?

О ні!

Являйся, зіронько, мені!

Хоч в сні!

В житті мені весь вік

тужити —

Не жити.

Так най те серце, що в

турботі,

Неначе перла у болоті,

Марніє, в'яне, засиха, —

Хоч в сні на вид твій

оживає,

Хоч в жалощах живіше

грає,

По-людськи вільно

віддиха,

І того дива золотого

Зазнає, щастя

молодого,

Бажаного, страшного

того

Гріха!

Чого являєшся мені

У сні?

В житті ти мною

згордувала,

Моє ти серце надірвала,

Із нього визвала одні

Оті ридання голосні —

Пісні.

В житті мене ти й знать не

знаєш,

Ідеш по вулиці — минаєш,

Вклонюся — навіть не

зирнеш

І головою не кивнеш,

Хоч знаєш, знаєш, добре

знаєш,

Як я люблю тебе без тями,

Як мучусь довгими ночами

І як літа вже за літами

Свій біль, свій жаль, свої

пісні

У серці здавлюю на дні.

Праці Франка з історії і теорії літератури, фольклористики, етнографії, мовознавства, орієнталістики (сходознавство), історії та економіки, суспільних галузей є могутнім внеском у розвиток української та світової науки, але їх і досі посправжньому не оцінено.

6 –ий період розвитку української культури

*Охоплює період від початку 20-го ст. до кінця 1980-х років
(т.б. період перебування у складі СРСР)*

Для нього характерне:

- *формування розгалуженої жанрової системи в літературі*
- *демократизація і модернізація мови більшості мистецтв (доступність професійної - тз.в. елітарної культури для широких верств народу)*
- *активізація культурних процесів в діаспорах Канади, Західної Європи, Америки і ін.*
- *Разом з тим на розвиток культури цього періоду вплинули трагічні події голодомору 1932-33 років, Великої вітчизняної війни 1941-45 років, репресії, в тому числі творчої інтелігенції, особливо в 1930-50 роки і пізніше.*

Етапи

Розвиток української культури в ХХ — на початку ХХІ століття можна поділити на такі етапи:

Національне відродження (1917—1933)

Під час I етапу національного відродження було проголошено національну суверенну державу при повному дотриманні демократичних засад рівності українського народу і тих народів, що населяли Україну. З 1923 р. починається хвиля так званої “українізації” Закінчився цей період трагічно: у 1926 р. сталінський уряд почав в Україні наступ на українську культуру, переслідування, а далі й знищення творчої інтелігенції. ***Цей етап увійшов в історію національної культури як «розстріляне відродження».***

Тоталітарне панування соцреалізму (1933—1956)

Для II етапу характерний монопольний диктат соціалістичної бюрократії, що призвело до морального занепаду духовної культури у всіх її формах. Основний наслідок цієї доби — фізичне і духовне знищення представників національної інтелігенції (1934-38)

Стихійне піднесення духу національного опору (1956—1987)

В III період відродження — політичної «відлиги» (1956-61) — відбулася відносна лібералізація політики КПРС щодо НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР. Сталося деяке поліпшення мовної ситуації, зокрема був перевиданий «Словник української мови» Б. Грінченка зроблені перші кроки в українізації вищої та середньо спеціальної освіти.

Головним наслідком цієї доби було формування нового покоління митців, так званих «шестидесятників», які прагнули відновити втрачену національну традицію, боролися проти тоталітарної системи. «Відлига» закінчилася трагічно: більшість з «шестидесятників» були репресовані, а Василь Стус, В.Марченко, Олекса Тихий, Юрій Литвин, загинули в ув'язненні.

Національно-духовне оновлення (з 1987)

У другій половині 80-х рр. відбувається значне оновлення національної культури, зорієнтоване на загальнолюдські вартості світової культури. Розпочинається IV етап відродження як заперечення штучних догм соцреалізму і вартостей комерційної поп-культури.

Репресії проти митців

Щоб придушити вільну думку, викликати страх, укріпити покору, сталінський режим розгорнув масові репресії.

У сучасну публіцистику, наукову літературу увійшов образ **«розстріляного відродження»**. У 1930 р. був організований судовий процес над Спілкою визволення України, яка нібито була створена для відділення України від СРСР. Головні обвинувачення були висунені проти віце-президента Всеукраїнської Академії наук С.Єфремова. Перед судом постало 45 чоловік, серед яких були академіки, професори, вчителі, священнослужитель, студенти. Були винесені суворі вироки, хоча насправді ніякої підпільної організації не існувало. Подальші арешти в середовищі діячів науки і культури і жорстокі розправи проводилися без відкритих процесів. Закрили секцію історії Академії наук, був арештований М.Грушевський. Його незабаром звільнили, але працювати перевели до Москви. Туди ж перевели і кінорежисера О.Довженка.

Обвинувачення в буржуазному націоналізмі було висунене проти наркома освіти М.Скрипника — старого більшовика, одного з керівників Жовтневого повстання. Він був одним з небагатьох, хто не побоявся відкрито виступити з критикою сталінських методів, відстоював політику українізації. У 1933 напередодні арешту Скрипник застрелився.

У 1938—1954 було репресовано майже 238 українських письменників, хоча багато з них були прихильниками радянської влади, воювали за неї, відбулися як письменники вже після революції. За підрахунками істориків літератури, з них 17 розстріляні, 8 покінчили життя самогубством, 16 пропали безвісти, 7 померли в ув'язненні. Зазнавав арешту М. Рильський, 10 років провів у таборах за обвинуваченням в участі у міфічній Українській військовій організації Остап Вишня, були розстріляні Г. Косинка, М. Зеров, М. Семенко. Покінчив життя самогубством М. Хвильовий, який мужньо намагався врятувати багатьох товаришів.

Закрили театр «Березіль» арештували і розстріляли всесвітньо відомого режисера Л.Курбаса Жорстокої розправи зазнали митці кобзарського цеху. За різними підрахунками упродовж 1930-х років владою було розстріляно від 200 до 337 кобзарів, бандуристів та лірників, серед загиблих — композитор і мистецтвознавець, засновник харківської школи бандури Гнат Хоткевич.

Про масштаби репресій говорить і такий факт: з 85 вчених-мовознавців репресували 62. Лише наркомат освіти «очистили» від 2 тисяч співробітників.

Примусова колективізація, загибель мільйонів селян під час голодомору завдало нищівного удару українській культурі в цілому, бо українське село — носій і хранитель традиційної народної культури, звичаїв, хранитель мовних традицій.

Гонінням піддалася і церква. На межі 20-30-х років були арештовані керівники і заборонена Українська автокефальна церква, яка була створена на хвилі національного революційного піднесення. Така ж доля спіткала після II світової війни Українську греко-католицьку церкву в Західній Україні. Усього в 1917—1939 рр. було зруйновано 8 тисяч церковних споруд — більше половини всіх храмів.

7 –ий період розвитку української культури

Це сучасний період, що охоплює часовий проміжок від кінця 1980-их років і до сьогодні

Особливості цього періоду пов'язані з проголошенням державної незалежності України: 24 серпня 1991 року.

Для цього етапу характерне:

- *поступове заповнення «білих» і «чорних плям» в історії української культури, виходять на всенародну платформу заборонені або замовчувані її сторінки.*

Разом з тим, вагомий вплив на культуру України сучасного періоду має глобалізація з її домінантами:

- *споживацького світовідношення*
- *уніфікацією культурного простору (через поширення стандартів, засобами масової культури),*
- *плюралізму*
- *конформізму як ідеологічних настанов і самоцінностей.*

Пояснення деяких термінів

Плюралізм — (перекл. pluralis — множина, множинний).

Плюралізм - передбачає висловлення різних позицій, поглядів, думок, що відображають різноманіття інтересів людей.

Політичний плюралізм означає існування і визнання різноманітних думок, що служать засобом передачі державі різноманітних цінностей, інтересів, проблем, що існують у товаристві, для їхнього розгляду і рішення.

Політика плюралізму включає різні елементи: насамперед схвалення і повага розмаїтості (соціальних традицій, релігійних і моральних переконань, захист індивідуальних прав, політична відкритість, участь громадян у прийнятті рішень, пошуки згоди в досягненні загальних цілей).

Конформізм - (від пізньо лат. conformis — «подібний», «схожий») — морально-політичний термін, що означає пристосування, пасивне прийняття існуючого стану речей, законів, пануючих думок і т. д.

Конформізм означає відсутність власної позиції, безпринципне і некритичне наслідування певній моделі, що володіє найбільшою силою тиску (думка більшості, визнаний авторитет, традиція).

Домашнє завдання на семінар

- Опрацювати конспект лекцій
- Опрацювати літературу: *Культурологія: українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / Зязюн І., Семашко В. та ін.; Ред. М.М. Закович - К.: Знання, 2004 Сторінки: 414-484;*
- Підготувати розповіді про особливості **6-го** і **7-го** періодів розвитку української культури, спираючись на зазначений підручник та додаткову літературу
- Підготувати історичну довідку (вступ) про родинний край

Завдання до іспиту:

Щоб бути допущеним до іспиту, студенту необхідно мати :

- 1) Повний конспект лекцій: 2-і лекції загальні + 7 лекцій – це періоди розвитку української культури).
- 2) Має бути написана, і в разі потреби - переписана модульна контрольна робота (тести).
- 3) Підготувати поетичний твір до творчої акції присвяченій Т.Г. Шевченку “Пригорнувшись душею до рідного слова” (умови див.тут: <http://vk.com/club56062277>)
- 4) Якщо студент не долучився до написання поетичного твору, тоді необхідно підготувати доповідь – реферат з висновками, про життєвий шлях і творчість одного з митців 5- 6- 7-го періодів розвитку української культури (наприклад: *Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, М. Гоголь* і ін.
20 століття (6-7 період): М. Хвильовий, В.Стус, В Сосюра, В. Чумак, В. Блакитний, О. Теліга, О. , В. Стефаник, В. Винниченко, Б. Лепкий, О. Олесь, М. Вороний, Л. Мартович Ольжич, Ю. Липа, Є. Маланюк, О. Гончар, А. Малишко, М. Стельмах, О. Довженко, О. Вишня, В. Стус, В. Симоненко, І. Калинець, П. Тичина, В. Барка, І. Багряний, У. Самчук, Гр. Тютюнник, П. Загребельний, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, Р. Іванчук, В. Яворівський та ін - на вибір).
Продекламувати (напам'ять) один з їх творів, що справив на Вас найбільше враження.

ТЕОРІЮ НА ІСПИТ ГОТУВАТИ ПО ЕЛЕКТРОННОМУ КОНСПЕКТУ ЛЕКЦІЙ !!!